

ГОД. XI.

79

УНИ

БРОЈ 6.

БРАНИЧ

ПОВРЕМЕНИ ЛИСТ

ЗА ПРАВНЕ И ДРЖАВНЕ НАУКЕ

ВЛАСНИК

Удружење јавних правозаступника
У СРБИЈИ

УРЕЂИВАЧКИ ОДБОР:

Д. А. ЖИВКОВИЋ, М. МИЛОВАНОВИЋ, В. БОШКОВИЋ И К. ПРОТИЋ

УРЕДНИК

ДОБРА С. ПЕТКОВИЋ

АЛВОКАТ

БЕОГРАД

ЕЛЕКТРИЧНА ШТАМПАРИЈА ТОДОРА К. НАУМОВИЋА ВАСИНА УЛ. БР. 15

1905.

САДРЖАЈ

	Страна
1. Оштећењу преко половине код теретних уговора. Објашњење § § 559. и 560. грађанског законика од <i>Др. Драг. Аранђеловића.</i>	431
2. Непотпуни писмени докази	421
3. Трговачки судови (организација, надлежност, поступак) од <i>Алфреда Хујве</i> превео: <i>Мил. М. Станојевић</i>	431
4. Кривично право (општи део) по <i>Н. Д. Сергејевском</i> израдио <i>Гојко Павловић</i> суд. мајор (наставак)	450
5. Листак: Убиство у лудилу саопштава <i>Богдан Ив. Јакшић</i> секретар врањ. суда	465
6. Из Суднице Деца испод дванаест година узраста за учињена кривична дела стављају се под суд (тач. 1. и 3. § 161. 164. кр. суд. пост. а питање о њиховој кривичној одговорности расправља се судском пресудом у смислу § 55. кр зак. с погледом на § § 218. и 240. крив. пост. Саопштио: <i>Душ. Р. Трифунац</i> суд. писар.	471
7. Оцене и прикази <i>Ethische Werte im Strafrecht</i> von Dr Fritz von Calker, Berlin 1904. од <i>Др. Д. М. Суботића</i>	474
8. Белешке	477
9. Библиографија	478

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

УНИВ. БИБЛИОТЕКА
И. Бр. 144340

О оштећењу преко половине код теретних уговора

ОБЈАШЊЕЊЕ §§ 559. и 560. ГРАЂАНСКОГ ЗАКОНИКА

од
Д-р Драг. Аранђеловића

§ 1. У закону Јустинијановом усвојена је једна конституција цара Диоклецијана и Максимијана, која овако гласи: *Rem majoris pretii si tu vel pater tuus minoris pretii distraxit, humanum est, ut vel pretium te restituente emptoribus fundum venditum recipias auctoritate intercedente iudicis, vel si emptor elegerit, quod deest justo pretio recipies Minus autem pretium esse videtur si nec dimidia pars veri pretii soluta sit.*¹⁾ (с. 2 С. 44,4).

Као што се из текста овога законског наређења види, њиме се даје продавцу земљишта право, да тражи раскинуће уговора продаје, ако је продајна цена испод половине праве вредности продатог земљишта. Диоклецијан и Максимијан хтели су спречити продавање земљишта у бесцење, које је, услед несрећних привредних прилика у римском царству за време њихове владавине, узимало све више маха концентришући огромне просторије најплодније земље у руке незнатног броја капаталиста. Тако је исто стање

¹⁾ Ако ствар од веће вредности ти или твој отац по мању цену отуђите, правично је да или цену купцима вратиш, а продану земљу натраг добијеш по одлуци судској, или, ако тако купац хоће, да ти доплати онолико, колико недостаје до праве цене. Сматра се да је цена мања онда, ако није плаћена ни половина праве вредности.

владало и за време владе Јустинијанове, што га је и побудило, да ову конституцију унесе у свој законик.²⁾

До појаве глосатора сматрало се, да ово право тражења раскинућа уговора услед оштећења преко половине има само продавац земљишта; њиховом пак објашњењу овога законског наређења има се захва-лити, што је оно признато и купцу, а за тим што се почело примењивати при свима теретним уго-ворима, без обзира, да ли им је предмет покретна или непокретна ствар.³⁾

Овако тумачење овога законског наређења изаз-вало је оштру критику правних писаца. Тврдило се, да се у конституцији помиње само продавац непо-кретне ствари, да је она сингуларне природе, те се према томе не сме примењивати и на купца, а још мање при осталим теретним уговорима.⁴⁾ Али исто тако било је угледних писаца, који су тврдили, да одговара духу законског наређења примена његова и на купца покретне ствари,⁵⁾ као и на друге теретне уговоре⁶⁾ Нарочито пак судска пракса усвојила је ово екстензивно тумачење.

За наше приватно право нема велике важности питање, да ли је оправдано екстензивно тумачити ово наређење из Јустинијановог законика. По моме мишљењу судска је пракса добро чинила, што је раширила примену и на остале теретне уговоре, сем куповине и продаје, и на тај начин поставила гра-

²⁾ В. Weisseneck, Arch. f. civ. Praxis, B. 14 S. 44., Puchta, Pand. § 32.

³⁾ Чувени глосатор Ацо ставио је крај е. 2. С. 44, 4, ово објашњење: „Такође и преварени купац. Што сам рекао одно-сно продаје, односи се и на ма који други уговор bonaе fidei. Противно важи за уговоре stricti juris“ (код којих се није па-зило да ли одговарају правичности).

⁴⁾ Weisseneck на н. м. стр. 411, Windscheid; Pand. 7. изд. II. св. стр. 448. пр. 2, Puchta, Pand. § 364.

⁵⁾ Тако: Windscheid н. нав. м.

⁶⁾ В. Unterholzner, Schuldverhältnisse св. 2. стр. 245. Chambon, Beiträge z. Oblig. R. св. I. стр. 111.

нице оштећевању и експлоатисању сиромашнијих и слабијих од стране богатијих и моћнијих.⁷⁾

§ 2. О оштећењу преко половине говори се у нашем закону у §§ 559 и 560. Пропис § 559. нашег грађан. законика одговара § 934. аустријског а § 560 одговара § 935. аустријског грађан. законика⁸⁾ Међу тим § 559. замењен је законом од 5. маја 1864., и првобитно је гласио овако: „Ако је једна уговарајућа страна преко половине оштећена, т. ј. ако ни полак онога, што је другоме дала и што се од другог добити надала, у вредности добила није, онда оштећена страна има права захтевати, или да се недостатак попуни или уговор сасвим разреши (раскине). И онда ако противна страна недостатак не попуни, уговор ће се разрешити. Вредност пак судиће се по оном времену, кад је уговор закључен.“ У редакцији од 5. маја 1864.

⁷⁾ И француски грађански законик садржи наређења о оштећењу преко половине, али он даје само продавцу непокретне ствари право, да тражи раскинуће уговора, што је оштећен за више од $\frac{7}{12}$ вредности. В. Code civile чл. 1674 и сл. У немачком грађанском закону нема никаква специјална наређења о оштећењу преко половине, али у њему постоји пропис § 138., по коме је нишгаван онај правни посао, којим неко, користећи се невољом, лакоумношћу или неискусством другога, прима такве имовне користи, које оно, што је он другој страни дао, толико својом вредношћу премашују, да стоје једно према другоме у очигледној несазмери. Према томе би, према околностима, и оштећење преко половине чинило уговор ништавним.

⁸⁾ У преводу гласи § 934. аустр. грађ. зак. овако: „Ако при коме двострано обвезном послу једна страна није примила ни половину обичне вредности онога што је она другој дала, онда закон даје оштећеној страни право, да захтева раскинуће и повратак у пређашње стање. Она друга страна овлашћена је, да посао одржи у важности тиме, што ће пристати да на докнади онај недостатак, који до обичне вредности недостаје. Несазира вредности одређује се према моменту закљученог посла“. А § 935. гласи: „Овоме правномe средству нема места, ако се ко њега изрично одрекао, или је изјавио, да узима ствар по ванредној вредности зато, што му се особито омилела; ако је на несазмерну вредност пристао и поред тога, што му је права вредност позната била; за тим, ако се по односу лица може претпоставити, да су хтела закључити мешовити уговор, са накнадом и без накнаде; ако се права вредност не може више сазнати; најзад ако је ствар судским путем продана“.

године гласи § 559 овако: »Ако при теретним уговорима једна страна није примила ни пола обичне вредности онога, што је другој страни дала, онда оштећена страна има права захтевати, да се уговор раскине и у пређашње стање поврати. Но друга страна има права одржати уговор, ако оштећеном допуни онолико, колико до обичне цене недостаје. Вредност се узима она која је била у времену, кад је уговор закључен«. По упоређењу старога текста § 559. са новим види се, да између њих има велике разлике,⁹⁾ јер по старој тексту оштећени је имао права захтевати *или да се недостатак попуни или уговор разреши*. Њему дакле *стоји на вољу*, да избере једно или друго право. По новоме пак тексту оштећена страна има права *само* захтевати, да се уговор раскине, она дакле не може захтевати, да јој се недостатак у вредности попуни, већ друга страна има права, да тај недостатак попуни и на тај начин одржи уговор у важности. У овом случају имамо пред со^м тако звано *алтернативно овлашћење* — *facultas alternativa*, по коме је друга страна власна да, уместо пристанка на раскинуће уговора, исти одржи у сили допуњујући недостатак.¹⁰⁾ Нов текст § 559. бољи је

⁹⁾ У писму Министра Правде од 11. априла 1864. године, којим је спровео на решење Државном Савету свој предлог о изменама и допунама у грађанском законнику, вели се односно § 559: »За овим се предлаже замена § 559. не због тога, што би се овим предлогом нешто ново постављало, него ш.о је састав овога §-а тако начињен, да се разио толковати може и судови га разио толкују, па да би се то избегло, предлаже се само нова редакција«. По горе изложеном пак види се, да је погрешно тврђење Министрово, »да се овим предлогом не би ништа ново постављало«, јер је новом редакцијом § 559. оштећени лишен права, да тражи допуну недостатка, а остављено му је из старога текста § 559 само право, да тражи раскид уговора.

¹⁰⁾ Ако страна, која није оштећена, хоће да одржи уговор у важности, онда она има оштећеној страни да допуни онолико колико до обичне цене недостаје — § 559. други одељак. Према томе ако је оштећени, испуњујући сада раскинути уговор због оштећења преко половине, дао противној страни новаца, онда ова страна има оштећеноме да врати онолико, за колико плаћена сума премаша обичну вредност примљенога предмета.

од старога због тога, што више одговара правници. По староме тексту могао је оштећени, тражећи да му се недостатак у вредности попуни, у сваком случају одржати у важности уговор, па баш и онда, кад би он за другу страну био посве штетан, ако би она морала допунити недостатак у вредности. Неко је на пр. купио једну скуповенију ствар само за то, што ју је добио по несразмерну јевтину цену, а не би је никако купио, даје морао за њу платити њену обичну вредност. Натерати сада купца, да попуни недостатак у цени до обичне вредности купљене ствари, а на то је продавац по староме тексту имао права, значило би нагонити човека да се излаже излишним трошковима и штети, која према околностима може бити врло осетна. Много је правичније допустити оштећеној страни, да тражи само раскинуће уговора, те да тиме примора другу страну на повраћај ствари или допуну недостатка у вредности.

§ 3. Односно величине оштећења које даје права да се због њега тражи раскидање уговора, § 559. прописује, да ово оштећење мора бити толико „да једна страна није примила ни пола обичне вредности онога, што је другој вредност дала“. Треба дакле оценити вредност онога, што су стране једна другој дужне дати по уговору, па ако примање једне стране не износи ни половину онога, што је она другој дала, онда постоји оштећење преко половине. За оцену величине уговорних давања меродавна је обична вредност њихова у моменту закључења уговора, дакле вредност, о којој је реч у почетку § 194. Треба дакле изнаћи, колику су вредност обострана давања представљала у моменту закључења уговора, кад се

Ако је пак оштећена страна примила новац, онда противна страна има да му накнади толико колико је потребно па да оно што се оштећеноме даје достигне обичну вредност онога, што је он противној страни дао. Напоследку ако ниједна страна по уговору није имала да даје новаца, онда се има проценити вредност онога, што су стране једна другој договале и даље, па онда према нађеној вредности оној страни, која је преко половине оштећена, има се дати диференција.

узме у обзир обична корист њихова по месту, у коме је уговор закључен. Тужилац који подиже тужбу за раскидање уговора дужан је доказати колико износе вредности обостраних давања и да према њима постоји за њега оштећење преко половине. Не могадне ли он вредност обостраних давања доказати, онда нема места ни тражењу његовом да се уговор раскине — § 560.

Аустријски грађански законик садржи у § 935 наређење, да оштећени нема права тражити раскинуће уговора, „ако је на несразмерну цену пристао и ако му је права вредност била позната“. По аустр. грађан. законик у дакле оштећени има само онда права тражити раскинуће уговора, кад се налазио *у заблуди* о несразмери вредности обостраних давања; да би имао права тражити раскинуће, он није смео знати у моменту закључења уговора, да његово давање више од два пута вреди од еквивалента што га од друге стране прима. Срећом ово наређење није прешло у наш § 560. који одговара аустријском § 935. Јер онда би ово правно средство било у већини случајева илузорно. У огромној већини случајева оштећени врло добро зна, колику вредност представља оно што он даје свом саговорачу према ономе, што он од њега прима, и само љута моментана невоља гони га, да на штету своју закључује уговор. Аустријски грађан. законик, тражећи да оштећени није знао за несразмеру обостраних давања, ако хоће да раскинуће тражи, лишава највећи број оштећених лица, да због оштећења траже раскинуће уговора. По нашем грађ. законик у дакле та околност што је оштећени *знао*, да је закљученим уговором преко половине оштећен, не искључује његово право, да због оштећења тражи раскинуће уговора.

По § 560. грађ. зак. оштећени нема права да тражи раскинуће уговора, кад се он тога права изречно одрекао. Одрицање овога права може бити учињено при закључењу самога уговора или доцније. Овим је наређењем готово сасвим илузорним начињено право оштећенога, да тражи раскинуће уговора. Јер поле безобзирнији уговорач, кад види свога саговорача

у невољи, тражиће од њега при закључењу уговора да се одрече права, да због оштећења тражи раскинуће уговора. Кога нужда натера да у бесцење продаје неку своју драгоцену ствар, тај ће јамачно пристати да се одрече и горе споменутог права! Иначе ће му купац изјавити, да без тога одрицања неће у куповину ни да се упушта! Много би боље било, да је законодавац прописао, да такво одрицање неће имати важности, ако се докаже, да је уговор закључен услед нужде, у којој се оштећени налазио.

Тражењу, да се уговор због оштећења преко половине раскине, нема места ни онда, кад је уговорач ванредну цену — *pretium affectionis* — платио за то, »што му се ствар особито омилела«, као што вели § 660., што је у осталом сасвим оправдано. У овом случају управо и нема оштећења, јер кад неко ради задовољења неких својих жеља, без икакве нужде, плати више но што ствар вреди, онда за њега онај вишак плаћене вредности нема никаква значаја. То исто важи и за случај »кад се по одговарајућим лицама судити даје, да је ствар у пола поклоњена«. У првome случају дужна је страна, која тврди да се његовом саговорачу „ствар особито омилела“, услед чега је ванредна цена и плћена то доказати — по каткад се то може по околностима извести, на пр. онај коме је коњ парњак за презање угинуо, платиће и ванредну цену за коња парњака или неки страстан ловац, који воли ловачке псе, платиће за доброг кера и ванредну цену, — а у другом случају дужност је онога, који тврди, да се спорни уговор у неколико има сматрати као акт дарежљивости (либералитета) од стране онога, који вели да је тим уговором преко половине оштећен, то и доказати. По каткада се пак намера дарежљивости може извести и из сродничког односа, у коме саговорачи стоје, или из других интимних веза, које између њих постоје (велико пријатељство, неки радостан догађај код саговорача, љубавни односи итд.) Као што се из овога излагања види, постојање оштећења има доказати она страна, која тврди, да је оштећена, али тражењу да се због оштећења уговор раскине нема места, и ако оштећење, објективно по-

сматрајући, постоји, онда кад сауговорач оштећенога докаже, да је ванредна цена плаћена из особите наклоности према свари или што му је сауговорач хтео учинити поклон.

Најзад тражењу да се уговор због оштећења преко половине раскине нема места ни онда, кад је немогућно пронаћи праву вредност узајамних давања, или једнога од њих, јер онда је немогућно утврдити оштећење, које је једна страна претрпела. Сем тога и кад је ствар јавно продана или у опште кад је давање једне стране другој страни следовало по наредби или посредовањем власти, не може се уговор нападати због оштећења преко половине У § 560. вели се: „ако је ствар судским путем продана“, али то исто важи, кад би продају наредила или извршила друга нека власт, на пр. полицијска, пореска или царинска. Такође и онда, кад би продају извршио неки кредитни завод, који је овлашћен да без посредовања власти продаје заложене код њега ствари. У свима овим случајевима интерес јавнога кредита захтева, да се продаје не могу обарати услед оштећења преко половине. У § 560. није споменуто, да се ни код уговора о поравнању не може тражити раскинуће услед оштећења преко половине, али то се види из § 859. грађ. зак. Ни код уговора одважних или на срећу нема места због тога нападати закључени уговор, као што се види из § 790. грађ. зак.

§ 4. Раскинућу уговора због оштећења преко половине има места код свију теретних уговора, вели § 559. Теретни уговори јесу они, код којих свака уговорна страна прима на себе обвезу, да другој страни нешто даде или учини или не учини. (Теретни су уговори на пр. куповина и продаја, кирија и закуп, промена, најам, зајам с обвезом плаћања и интереса). Код ових дакле уговора постојање обвезе једне уговорне стране условљено је постојањем обвезе друге уговорне стране.¹¹⁾

¹¹⁾ Наш грађански законик, и ако у §§ 303. а и 559. спомиње теретне уговоре, не даје њихову дефиницију. Њу налазимо у § 864. аустр. грађан. законика: „Уговори су једнострано

Али да ли баш код свију теретних уговор има мести примени § 559. грађ. зак.? Хоће ли се на пр. уговор о кирији неке зграде или покретне ствари моћи раскинути услед тога, што је, рецимо, кирајџија преко половине оштећен, што је два пута већу кирију обећао, но што је вредност оне користи, коју би он, употребљујући под кирију узету ствар, имао? Или: има ли места раскинућу уговора о најму, кад се неко на пр. погоди да нешто изврши, рецимо окопа башту, за награду, која не одговара ни половини вредности онога труда, коју би најамник, испуњујући своју уговорну обвезу, морао уложити? У нашој литератури, у колико је мени познато, ово питање није расправљано. И г. Ђ. Павловић у своме делу „Обвезностима и уговорима у опште“ (2. изд. стр. 311—325) тврди, да раскинућу уговора због оштећења преко половине има места код свију теретних уговора, наводићи у целом разлагању за пример само два теретна уговора: куповину и продају и промену, дакле само уговоре, код којих се обе уговорне стране обвезују, да једна другој пренесу у својину извесну ствар. Питање је у толико интересантније, што се баш код оних уговора, код којих једна страна даје своју радну снагу, а друга за то плаћа извесну цену, врло често дешава, да наступа несразмера између вредности онога, што једна уговорна страна даје према вредности онога, што она за то од друге прима. Ја мислим, да треба § 559. применити на све теретне уговоре, без обзира на предмете, које би уговорне стране једна другој доувале, и без обзира на особености, које се појављују, кад је уговор, чије се раскинуће због оштећења преко половине тражи, испуњен, па услед тога настане обвеза да уговорне стране врате оно, што су једна од друге примиле. Међу тим примени §§ 559. и 560. нема места, кад је у питању уговор о зајму с обвезом

или двострано обвезни, све према томе, да ли само једна страна нешто обећава, а друга то тражи, или обе стране пренесе једна другој права и узајамно примају. Први се дакле закључује без накнаде а други са накнадом“.

плаћања интереса, јер о овоме уговору постоје специјална наређења у §§-има 593—608.

§ 5. Да видимо сада на који начин може оштећени вршити право признато му §-ом 559.

Најправилнији пут, да се оштећени користи овим правом јесте, да своме саговорачу изјави како од њега захтева пристанак да се између њих закључени уговор раскине због тога, што сматра, да је уговором преко половине оштећен. Пристане ли саговорач на то, онда се сагласношћу воља оба уговорача, дакле новим уговором, раскида онај, којим је један уговорач преко половине оштећен. Али оштећеном стоји на расположењу и тужба, којом може тражити, да се судском пресудом уговор за раскинут огласи. Јер овај је уговор *рушљив*, и оштећени је услед оштећења задобио право, да га као рушљивог напада и његово раскинуће тражи. Остварење тога права оштећени постиже подижући против саговорача тужбу, којом тражи, да се судском пресудом огласи уговор за раскинут. Рушљивост уговора због оштећења преко половине није такве природе, да је за произвођење ништавости његове — раскинућа његовог — довољна једнострана изјава оштећенога саговорачу, да он закључени уговор напада и за раскинут сматра, већ је за наступање тога дејства потребно или сагласност обе уговорне стране, да се закључени уговор раскине, дакле нов уговор, или нападање уговора средством подизања тужбе пред судом. Пропусти ли оштећени, да у прописаном року од три године од дана закљученога уговора подигне тужбу за раскинуће, онда му је право да напада уговор по § 937. застарело. Уговор ће и поред оштећења бити пуноважан, ако се противна страна на застарелост позове, и оштећени се неће моћи на то позивати, да је вансудским путем изјавио саговорачу, да на уговор због оштећења преко половине напада, и да га за раскинутог сматра¹²⁾

¹²⁾ По немачком грађан. законик у § § 142 и 143. рушљив правни повео сматра се да је од почетка био ништав, ако га нападне лице за то овлашћено. Нападање рушљивог посла

У аустријском праву спорно је питање, да ли се оштећени може својим правом користити и путем приговора на тужбу, подигнуту против оштећенога ради испуњења уговора, којим је он преко половине оштећен. Угледни писци Унгер (Систем II. стр. 495. пр. 7) и Штубенраух. (Коментар II. стр. 122) тврде, да тужени може у одбрану своју на тужбу из таквог уговора истаћи, да је преко половине оштећен, и том приликом, чинећи употребу од свога права, захтевати, да се уговор раскине. Аустријска судска пракса решавала је ово питање и да тужени може путем приговора на тужбу издејствовати раскинуће уговора, и да се раскинуће може постићи само подизањем тужбе. За наше право ја мислим, да оштећени и путем

бива код уговора изјавом на то овлашћеног уговорача (на пр. онога који је услед преваре или заблуде закључио уговор) према другом уговорачу да уговор због извесне мане у вољи (рецимо преваре, заблуде, плашње) напада. Ако противна страна налази, да нема места нападању уговора, ако дакле сматра да уговор и није рушљив, онда она подиже тужбу ради остварења потраживања, које за њу из закљученог, а од стране другог уговорача нападнутог, уговора истиче. Пред судом се дакле сада има да расправи питање: постоји ли уговор или не: ако је нападање уговора од стране уговорача умесно било, ако је дакле уговор рушљив био, онда се тужилац одбија од тражења пошто му се оно оснива на рушљивом уговору, који је услед нападања од почетка још био ништав. Пађе ли суд, да је нападање неумесно, да дакле уговор и није био рушљив (да није на пр. било ни преваре ни заблуде) онда према уговору осуђује туженога на испуњење тужиоцевог потраживања: уговор је дакле у сили и важности и нападање сауговорачево остало је без дејства.

У аустр. грађан. законнику нападање рушљивог уговора бива по правилу подизањем тужбе, којом се од суда тражи да се уговор за који се тврди да је рушљив, раскине. Док је по аустр. грађан. законнику потребна одлука судска, којом ће се констатовати, да је рушљив уговор раскинут — ништав — докле дакле до одлуке судске рушљив уговор и поред изјаве овлашћеног лица да уговор напада, правно постоји, дотле по немачком грађан. законнику рушљив уговор сматра се за ништавог од почетка, чим овлашћено лице изјави сауговорачу, да уговор напада (претпостављајући наравно да је уговор збиља рушљив био, да је н. пр. при закључењу било преваре или заблуде). Наш се законик није бавио ни мање суетилним питањима, а камо ли оваквим финесама.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

приговора може тражити раскинуће уговора, само мора на то позити, да му то право по § 937. не застари. Јер ако се он на оштећење преко половине позива онда, кад је од закључења уговора већ три године прошло, онда се тужилац може позвати на застарелост, и на тај начин приговор обеснажити.

Али, ма да оштећени има права, да раскинуће уговора тражи подизањем тужбе и приговором, да је преко половине оштећен, на тужбу сауговорача, ипак је за њега боље, да он претходно покуша вансудским путем отклонити штету, коју је закљученим уговором претрпео. Оштећени треба овим своме сауговорачу да омогући вршење права из другог одељка § 559. Извештавајући вансудским путем свога сауговорача, да је закљученим уговором преко половине оштећен, и да због тога намерава да тражи раскинуће уговора, оштећени ставља свога сауговорача у могућност, да овај одржи уговор у снази, допуњујући оштећеноме онолико, колико до обичне цене недостаје. И онда се уштеђује парничење и парнични трошкови. На сваки начин, да сауговорач може и у спору, покренутом ради раскинућа уговора, изјавити, да он хоће оштећеноме да допуни онолико, колико до обичне цене недостаје, и да на тај начин одржи уговор у важности, али парнични су трошкови тада већ учињени, и онда се појављује питање: ко ће их сносити? Тужени може изјавити, да би он и без подизања тужбе дао допуну или на раскинуће пристао, као што сада у парници на то пристаје. Оштећени треба дакле да пре подизања тужбе прибави доказно средство да ту допуну сауговорач није хтео дати или да није хтео добровољно пристати на раскинуће уговора, па ће онда исти сауговорач и за парничне трошкове одговарати. Иначе није право товарити на-њ излишне парничне трошкове, већ њих треба оштећени да сноси. И ако оштећеноме стоји на вољу постићи раскинуће уговора вансудским путем, пристанком противне стране или подизањем тужбе код суда, дакле употребом признатог му права, да код суда тражи раскинуће уговора (§ 22. грађ. зак.), ипак би употреба тога његовога права била пакосно ош-

тећење саговорача, кад би га он ради раскинућа уговора тужио, не покушавши претходно да исти резултат постигне вансудским путем. А у праву се шиканирање и пакосно оштећење не трпи. Још је у римском праву важило правило *Malitiis non est indulgendum*¹³⁾, па то има да важи и за наш грађански законик.¹⁴⁾

Најзад потребно је још споменути, да оштећени може тужбом тражити само раскинуће уговора а не и доуну недостатка у вредности. Тужбени петит има дакле садржавати само захтев тужиочев, да се уговор због оштећења преко половине раскине и да се у односима уговорача све у пређашње стање поврати. У пресуди пак има се напоменути, да је туженој страни слободно допунити тужиоцу онолико, колико до обичне цене недостаје, и на тај начин одржати уговор у важности.

§ 6. Да видимо сада какве последице наступају, кад оштећено лице учини употребу од свога права, да путем подизања тужбе или приговором тражи раскинуће уговора или кад се услед пристанка оба уговорача уговор раскине. Правило је да се односи између уговорача имају да регулишу тако, као да између њих тај уговор никад и није био закључен. Раскидање уговора дакле важи *ex tunc*, дејства раскидања простиру се и у назад до момента закључења уговора. Услед тога, кад се сматра да раскинути уговор никад и није био закључен, онда он не може ни производити каква правна дејства, а ако их је већ произвео, онда се та дејства имају паралисати. На првом месту треба имати у виду, да ли је уговор, који се за раскинут сматра, испуњен или није. Ако уговор није испуњен, онда раскидање његово чини да више не постоји обвеза ни за једну уговорну страну. Оне по томе уговору не дугују једна другој ништа. Међу тим ако је на основу раскинутога уговора нешто од ма које уговорне стране или од обе на име

¹³⁾ пакости не треба трпети.

¹⁴⁾ Немачки грађ. зак. садржи у § 226. врло хумано наређење: „Вршење права недопуштено је, ако је том вршењу једини циљ, да другоме штету причини.“

испуњења тога уговора дато, онда треба у односима странака да се поврати оно стање, које би постојало, да уговор никако и није био закључен. Сваки дакле уговорач има да врати саговорачу оно, што је примио по раскинутоме уговору. Тако ако је једна страна примила какву телесну ствар, онда она њу има саговорачу и да врати заједно са свом користи, коју је од ствари имала. Ту долазе не само природни плодови од неке плодноне ствари, већ и накнада за употребу ствари све до момента враћања. Ко од уговорача има да враћа по раскинутом уговору примљени новац од саговорача (на пр. продавац купцу), тај мора платити и законски интерес (6% — § 601.) од дана пријема па до враћања. Али ако је једна страна имала извесних трошкова око обдржавања ствари (на пр. за исхрану купљене стоке) или ради побољшања, онда јој противна страна и те трошкове мора надокнадити. Уговорач, који има да врати ствар због раскинућа уговора, налази се у положају сличном положају савесног купца, коме по § 220. грађ. зак. припада право тражити накнаду за учињене на ствари трошкове.

Кад се уговор, на основу кога су уговорне стране примиле једна од друге извесне телесне ствари, раскине због оштећења преко половине, онда се има сматрати, као што је мало час речено, да тај уговор никад није ни постојао. Према томе стране, које држе примљене ствари, нису више власници истих. Њима недостаје правни основ — титулус, који је по §§ 225., 226., 227. грађ. зак. потребан, па да се на извесној ствари прибави својина. Међу тим кад је уговор раскинут, онда се има сматрати и као да никад и није био закључен, и онда немамо правнога основа. Уговорне стране остају дакле власници предатих ствари, и могу их својинском тужбом (§ 218.) натраг тражити. Овако је исто и по аустријском грађан. законнику, који за прибављање својине такође тражи пуноважан основ и закони начин. (§§ 425., 425.) Друкчије стоји ствар у немачком грађ. зак. Кад се уговор као *рушљив* нападне, онда се он сматра као и да није био закључиван. Међу тим оно што су стране примиле једна

од друге на основу тога рушљивога уговора (на пр. на основу уговора куповине и продаје) остаје и даље њихова својина, т. ј. својина оне стране која је примила ствар, јер по § 929. нем. грађ. зак. предајом се само по себи преноси својина на пријемника, без обзира на основ, услед чега је предаја ствари следовала. У § 929. вели се: „Ради преноса својине на нској покретној ствари потребно је да власник преда ствар прибављачу и да су обе стране сагласне, да својина треба да се пренесе.“ У нем. грађ. зак. нема дакле разликовања на закони основ и пуноважан начин прибављања. Међу тим стране, које су предајом добиле својину ствари на основу некога рушљивога и нападнутога уговора, *облигаторно* су по § 812. обвезне једна другој, да примљене ствари врате у својину. У осталом у немач. грађ. зак. не може се тражити раскинуће уговора због оштећења преко половине, али се услед других чињеница може уговор као рушљив нападати (на. пр. услед заблуде или преваре).

Мало је више комплициран одношај између уговорача онда, кад је по раскинутом и испуњеном уговору једна страна дуговала другој или обе једна другој не давање неке ствари, већ неку радњу, на пр. кад се раскинутим уговором једна страна обвезала другој, да јој нешто изради (разнолики уговори о најму) за извесну награду у новцу или за неку радњу друге уговорне стране. У овоме случају немогућно је у односима уговорача успоставити пређашње стање, стање које је пре закључења испуњеног уговора постојало. Јер односно рада који је једна страна, испуњујући уговор, на корист друге стране учинила, не може се учинити, да се он уговорачу који га је дао, натраг врати (ко је на пр. некое окопао башту за извесну награду, па је за тим тај уговор због оштећења преко половине раскинут, томе се уговорачу раднику не може у натури вратити учињени рад натраг, ма да он може примљену награду у новцу вратити своме саговорачу). И онда би изгледало, да код оваквих уговора, кад су испуњени, нема места раскинућу због оштећења преко половине. Али ово би мишљење било погрешно, јер § 559. допушта

раскинуће код свију теретних уговора, и тенденцији законског прописа не би одговарало тумачење, да код споменутих уговора нема места раскинућу, јер баш код ових уговора највише се дешава, да слабија страна, она која даје своју радну снагу, буде закљученим уговором преко половине оштећена. У оваком случају не остаје ништа друго, до тежити, да се по раскинућу успостави пређашње стање не у природном смислу, већ у томе, да ни једна страна не буде закљученим уговором оштећена. Ако страна која није оштећена хоће један од горе изложених уговора да одржи у важности, онда она има да допуни противној страни онолико, колико до обичне вредности недостаје (раднику, коме је плаћена надница за окопавање баште испод половине наднице у томе месту, има се дакле допунити до обичне наднице), чиме ће се у уговор одржати у важности, или, ако противна страна неће да допуни, уговор се има раскинути. И онда се налазимо пред овом ситуацијом. И једна и друга страна примиле су једна од друге извесну корист (рад, новац). Како је уговор, на основу кога су оне до те користи дошле, раскинут, то су оне *неправедно обогачене* једна на штету друге. Ту корист немају оне сада на основу уговора, пошто је овај раскинут. И сад се рађа узајамна обвеза да једна другој врате оно, чиме су неправедно обогачене. Како се пак радна снага, којом је по раскинутом уговору једна страна на рачун друге обогачена, не може у природи вратити, то та страна има другој страни да даде за тај рад накнаду у новцу, којим се, у крајњем реду, све имовинске обвезе, могу испунити. Вредност рада процениће се по времену и месту, где је учињен, и с обзиром на обично плаћање такве врсте рада. Страна пак, која је по раскинутом уговору примила новац мораће исти другој страни да врати са законским интересом. Ако су пак по испуњеном раскинутом уговору обе стране једна другој неки рад дале (обвезе *facio ut facias*), онда се има проценити вредност оба рада, и свака страна има другој да врати вредност онога рада, који је њој противна страна дала. У практичном резултату своде се обвезе уговор-

них страна у овим случајевима на то, да она уговорна страна, која је по процени примила већу вредност, но што је дала, онај вишак као неправедно обогаћени противној страни врати.

§ 7. До сада смо имали у виду само међусобни одношај уговорних странака по раскинућу уговора због оштећења преко половине. Односно трећих лица важи ово: право тражити раскинуће уговора због оштећења преко половине прелази и на наследнике оштећенога лица (§ 394. грађ. зак.) било законске било тестаменталне. Исто тако оштећени или њихови наследници могу подићи тужбу за раскинуће уговора и противу наследника сауговорачевих. И противу правопријемника по закљученом уговору има места тужби за оштећење преко половине, а такође њу може и правопријемник подићи — § 867. грађ. зак.

Ако се ствар, до које је један сауговорач дошао на основу уговора, раскинутог због оштећења преко половине, налази у рукама трећега лица, онда настаје питање, каква дејства првизводи раскинуће према том трећем лицу?

Ми смо у § 6. видели, да се према § 226. грађ. зак. лице, које је прибавило својину неке ствари на основу уговора, који је због оштећења преко половине раскинут, не сматра у опште ни да је постало власник примљене ствари, пошто му недостаје закони основ прибављања. Према томе и пренашање својине на примљеној ствари на друга лица није могло имати дејства. Власник ствари остао је и даље уговорач, који је пренео ствар на сауговорача на основу уговора, који је доцније због оштећења преко половине раскинут, и он ту своју ствар може тужбом за својину (*rei vindicatio*) тражити од свакога, у чијим се рукама ствар налазила буде¹⁵⁾, Наравно да лица, која би тиме била

¹⁵⁾ Трећа лица, на која би сауговорачи преносили својину ствари, примљених једно од другог на основу уговора, при коме је било оштећења преко половине, налазе се у томе непријатном положају, да им једнога дана, услед раскинућа уговора, ствар буде одузета, само за време од три године. Јер ако би се раскинуће уговора тражило после тога рока, онда би сауговорач, са којим је оштећени преко половине уговарао

оштећена, имају право тражити накнаду од својих претходника. Међу тим у овоме случају ваља имати на уму изузетке, побројане у § 221. грађ. зак. Тужба за својину неће имати успеха ако се по раскинутом уговору због оштећења преко половине подигне против оних лица, која су ту ствар, дату од једног саговорача другоме на основу раскинутог уговора, прибавила на јавној продаји или од трговца, који обично са таким стварима тргује, или од занатлије, који такве ствари прави, или од онога коме је господар исту на послугу или на оставу или у залогу дао, или коме би ствар иста под каквим год видом поверена била тако да купац о њима није могао зло помислити или о поштењу њиховом посумњати. У свима дакле овим случајевима треће лице постаје власник прибављене ствари, и онај, који је предао ту ствар своје саговорачу на основу раскинутог уговора због оштећења преко половине може од њега тражити само накнаду за изгубљену својину.

Кад уговорачи остају власници ствари, које су један другоме дали, ипуњујући раскинути доцније уговор, онда ни стварна права, која би они ич истим стварима конституисали у корист трећих лица (на пр. залогу, плодуживање) немају опстанка — § 29. грађ. зак. „што ко сам нема, он не може ни другоме дати.“ Кад пријемник није постао власник предате му ствари, онда не може на њој уступати другоме никаква стварна права. Али овде је наш законодавац био недоследан. Кад је већ у § 221. допустио, да се може прибавити у извесним случајевима својина ствари и од лица које није њен власник, онда је следствено томе ваљало прописати, да и савесни прибављачи других стварних права прибављају иста права у извесним случајевима и од лица, која нису

могао одржати уговор у важности позивајући се на застарелост — § 937. Ако се пак то треће лице, које од саговорача изводи своје право на ствари, која је била предмет уговора, раскинутог због оштећења преко половине, боји да се саговорач неће на застарелост позивати, онда се оно може према § 65 грађ. суд. пост. умешати у парницу и истаћи застарелост права.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

В
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

власници ствари, на којој се хоће неко стварно право да конституише. Кад на пр. трговац А прими од трговца В неку ствар на основу с овим закљученога уговора о куповини исте ствари (I), па ту ствар прода другоме (С) онда по § 221. овај купац постаје власник купљене ствари, и ако је онај ранији уговор о куповини те ствари (I) раскинут због оштећења преко половине, услед чега се сматра да А. никад и није био власник продате ствари, те је исту као невласник на С. пренео. Међу тим кад А. исту ствар да некое у залогу, онда заложно право нема дејства; услед раскинућа онога уговора о куповини (I) на основу кога је А. дошао до ствари, сматра се да он никад није ни био власник те ствари, и као невласник није могао ни конституисати право залогне на туђој ствари (§ 314 грађ. зак.)¹⁶⁾.

§ 8. На послетку да расмотримо односе између уговорача који наступају кад су пропале ствари, које су уговорне стране једна од друге примиле на основу уговора, чије се раскинуће због оштећења преко половине тражи. Овде се могу разликовати два случаја:

Ако је пропала ствар, која је по уговору предата оштећеном преко половине, онда он није у стању, да ту ствар врати сауговорачу, ако се уговор због оштећења преко половине раскине. Овде се дакле по раскидању уговора не може успоставити стање које је пре закључења уговора постојало чему се у

¹⁶⁾ Доследнији је био у овом погледу аустријски грађан. законик. У § 456 прописано је, да и заложно право на туђој ствари остаје у важности, ако се је заложни поверилац налазио при прибављању заложног права у истом положају, у коме се налазио прибављач права својине на некој ствари који је исту од невласника прибавио. У § 367 пак прописано је да се својина може и од невласника прибавити и то онда, кад прибавилац ствари докаже да је ствар прибавио на јавној продаји или од трговца, који тргује тим стварима или за накнаду од онога, коме је власник дао ствар на употребу, чување или у ма каквој другој намери. Ко под оваквим околностима прибави на некој ствари право својине или залогне, тај не губи то право ни онда, кад онај који је та права уступио није ни био власник ствари.

првом реду раскинућем уговора и тежи. Претпоставимо ли случај да противна страна неће да оштећеноме понуди допуну вредности, и да се према томе мора уговор раскинути, онда оштећени не би могао одговорити својој обвези, да примљену ствар врати сауговорачу, док би овај могао њему вратити од њега примљену ствар. Према томе кад оштећени не би могао одговорити својој обвези, која се рађа услед тога, што он тражи раскинуће уговора, онда се њему и не допушта да тражи раскинуће уговора. Буде ли пак ствар, коју је он примио, само погоршана, онда би оштећени имао ту ствар да врати и да даде накнаду сразмерну погоршању.

Други је случај, кад је пропала ствар, предата ономе сауговорачу, који уговором. на основу кога држи ствар, није оштећен. Том околношћу, што је ствар пропала, не може се искључити право оштећене стране, да тражи раскинуће уговора. Оштећени, кад по његовом захтеву буде уговор раскинут, може испунити обвезу, која услед раскинућа наступа, он може од противне стране примљену ствар вратити, а кад његов сауговорач не може примљену ствар да врати, онда је он дужан дати оштећеном за њ накнаду, сразмерну вредности пропале ствари¹⁷⁾.

¹⁷⁾ Тако и Hasenöhr: Das oestereichische Obligationenrecht II. св. стр. 430.

НЕПОТПУНИ ПИСМЕНИ ДОКАЗИ

У последње време учестали су случаји у којима наши судови, приликом доношења одлука у грађанским парницама долазе у сукоб један с другим у питањима доказне вредности појединих исправа. У колико су поднете исправе јасније и одређеније, несугласност је, наравно, између њих мања; али у приликама кад тим исправама оскудева по гдекоји услов потребан за њихову основну важност и доказну вредност, разлижења у мишљењу хватају шире размере. Исправама, као што је познато, од оних неопходних саставних делова, по бројаних у §. 191. грађ. пост., може по некад да недостаје или место издања, или дан и година писања, или сума, која је главни предмет, или, најзад, име повериоца. Дешава се и то да и основ дуга изостаје, али тај случај већ мање чини да појављене разлике, у процењивању тих доказа, толико падају у очи. Код осталих двостраних писмених уговога може, тако исто, да недостаје који од услова који се за важност њихову траже. Те недостатке који, по одредбама грађ. поступка о исправама, повлаче неважност њихову, допуњавају наши судови на тај начин, што им придају заклетву парничне стране која их подноси. Допушта се, другим речима, да интересована страна, која је учествовала у прављењу извесних писмених доказа, њихову непотпуност допуни или нејасност њихове садржине објасни својом заклетвом.

Такав правац у решавању предмета с непотпуним исправама наслањао се на нека наређења законска на која би за какав случај непотпуности једног писменог доказа, могло бити позивање само у толико, што спомињу непотпуне доказе и начин њиховог допуњавања, али са непотпуним *писменим* доказима јаче везе немају нити могу имати. Најважнији, пак, пропис којим се у таквим приликама ствар окреће у корист стране са каквим непотпуним, управо проналим писменим до-

казима, јесте §. 291. грађ. пост. По њему „*кад суд нађе да који парничар ... није могао спорну ствар потпуно доказати; али ју је до велике вероватности осведочио, може допуњавајућу заклетву пресудом наложити*“. Са овако цитираним законским прописом досуђује се допуњавна заклетва парничним странама. Кад би текст тога прописа био како га исписасмо, мање би имали, можда, што против тога што се непотпуним и често потпуно невредећим исправама доказна страна појачава заклетвама парничара. И при таквом законском тексту било би места примедби, да све исправе морају имати све оне делове које прописи законски за њихову важност изречно траже, али би се томе приговору могла одупрети неодређеност која у исписаном тексту, ако би такав био, преовлађује; кад се не спомињу докази који се као непотпуни могу допуњавати. Кад, међутим, у испрекиданом делу законског текста стоје речи: „... *сведоцима (или у случају § 213)...*“, онда је тумачење целог зак. прописа у корист досадашње новије практике наших судова и погрешно и штетно. Овакво тумачење закона и пресуђивање спорова у којима играју главну улогу писмени докази држимо да не треба да остане.

Случаји, који код наших судова налазе овакво решење можда би се покушали да објасне оскудицом законских наређења, по којима би они могли добити своје правилно решење. Мислило би се, можда, да је, у оскудици прописа, сама потреба изазвала овакво решавање по *аналогији* прописа који већ постоје. Аналогију, међутим, допушта наш грађ. поступак у своме §. 2. и на основу тога закона нашло свога ослонаца у томе зак. наређењу. Међутим, може се поуздано рећи да се такво тумачење закона, у случајима где би се тицало доказне снаге једне исправе, не може ни најмање наслањати на поменути пропис који допушта аналогију у грађанским предметима. »Ако за какав случај не би било у овоме законнику прописаног правила суд ће по подобним прописима или основима, у овоме законнику постављеним, случај такав расправити«. Ово наређење §. 2. гр. пост. јасно је. По њему аналогија и проширавање смисла правних прописа који постоје могу имати места само у случајима *»ако за какав случај не би било у овоме законнику прописаног правила*«. Да је о исправама, њиховој форми, природи и доказној снази и сувише одредаба у нашем грађ. поступку, ван сваке је сумње и онда

УНИВЕРЗИТЕТСКА ВИБЛИОТЕКА

свако позивање на непотпуне или нејасне законске опреде-
љаје не може наћи своје потврде. Закон је, увршћујући у ред
доказа и исправе (§. 186.), веома јасно обележио оне којих
је истинитост и исправност ван сваке сумње — јавне исправе
и оне у прављењу којих стране без учешћа власти суделују
(§§. 197., 188. и 189.); указао је на то колико која од њих има
снаге у случају одрицања и прописао најзад, њихове главне
састојке и начин на који треба да постану, па да се могу
сматрати као предмети који нешто доказују (§§. 191. и 192.).
Закон је, обухватајући својим наређењима јавне и приватне
исправе, говорећи, дакле, о њима, предвиђао оно што је нај-
важније за њихову употребу, њихову вредност и доказну снагу.
Он је у прописима који се на исправе односе, само и го-
ворио о томе шта су оне и колико вреде, те се никако не
може говорити о томе да није предвиђао и онакве исправе које
не би садржавале све оно што као докази треба да имају или
не би одређено и јасно излагале оне елементе који сачиња-
вају права и дужности које се њима треба да користе. Ако
једна исправа садржи све оно што закон тражи, пуноважно
је, потпун је доказ; ако јој, пак, оскудевају састојци које закон
тражи, не вреди као доказ и не може се онако допуњавати.
То је смисао целокупних наређења законских о исправама.
Од тога правила начињена су два изузетка и само се они
морају од општих правила изузимати. У тргов. закону, у §.
12., допуштена је употреба сведока у случају »кад се почетак
доказа налази у писмену, које произлази од онога против
кога је тражбина управљена, или од онога кога тужени пред-
ставља, и које писмено доводи тражбину до вероватности«.
То су та два случаја у којима се непотпуна и нејасна са-
држина појединих исправа (трговачких књига и осталих ис-
права ове врсте) може допуњавати заклетвом или сведоцима
сведока и на тај начин од њихове непотпуне садржине ства-
рати јасне исправе, потпун доказ. О каквим, дакле, непотпу-
ним законским наређењима или о оскудици наређења која би
се на исправе односила, не може бити речи. Према томе, не
може бити говори да се по сличности — аналогiji — других
прописа изводе начела која би за непотпуне исправе важила
нити о каквом проширивању смисла законских одредаба кад
се, по својој јасности на сасвим друге случаје односе¹⁾.

1). Систем приватног права, од А. Ђорђевића, стр. 105 - 107

Недостаци при којима се ипак допушта ово допуњавање исправа заклетвом могу бити разни. Има прилика у којима су они од решавајуће важности, јер се тичу баш онога захтева који се непосредно односи на основну важност једне исправе. И у таквим случајевима допуштено је допуњавање тога недостатка заклетвом њенога подносиоца и таква исправа са недостацима за њену тоталну пропаст, пролазила је исто као и она која би садржавала до ситнице и оно што треба и оно што је готово излишно. Исправе снабдевене деловима који без икаквих сметња, а оне пак, које су, услед оскудице битних делова, у положају да као докази сасвим пропадну, пролазе исто онако, ако им само која од интересованих страна која их подноси, битни какав део који недостаје, допуни својом заклетвом. Разлике, као што се види, између једних и других никако и нема. Оне се, на овај начин, отклањају вољом интересованог подносиоца и партија грађ. поступка која са тих недостатака такве писмене доказе одбацује, остаје без своје примене, јер таквих исправа нема.

Да се пропис §. 291. грађ. пост., који о допуњавној заклетви говори, употребљује само у једном случају ван сваке је сумње: Тај пропис, као што се из њега види, јасно је обележио случај кад се заклетва може да употреби, речима:

»Кад... који парничар сведоцима (или у случају §. 213.) није могао спорну ствар потпуно доказати, али ју је до велике вероватности осведочио...« Закон је, дакле, нејасност изказа сведока, која може да настане било због субјективног схватања природе самог правног посла — разноликих погодба за његово извршење, било због разновременог, случајног присуства њиховог у приликама кад је какав правни посао закључиван, хтео да заклетвом интересованог допуни вероватност онога што сведоцибе сведока износе и да на тај начин дотичној околности прибави карактер извесности. Кад су у питању исправе, ствар стоји сасвим друкчије. Њих стварају странз уговорнице и о њиховој садржини, ван њих, не може бити речи. Она је у самим њима, и доказивању њихове ближе садржине, њихова смисла средствима која су изван њих самих по правилу нема места. Изузетке смо назначили и њих се морамо строго држати.

У позивању на законске прописе у суђењу спорова у којима се непотпуни писмени докази појављују, судови се, сем поменутог §. 291., наслањају и на оне који у опште о

заклетвама и о главној заклетви говоре. У више случајева, које нећемо нарочито износити зато што се сви тичу непотпуности исправа ма у коме погледу, таква примена закона објашњава се поглавито тиме, што се заклетва, по правилу, може досуђивати кад нема *потпуних* или никаквих доказа. У такве непотпуне доказе увршћивани су и они који из исправа произлазе, те се, као што је јасно, њихова доказна вредност заклетвом појачавала. Кад се по §. 261. гр. пост., тврди да се, заклетва као доказ може употребити ако ко и не би друге доказе имао, онда се, тим пре, заклетва може употребити кад већ има неких, непотпуних доказа. Тако исто, кад се заклетва по §. 281., као самосталан доказ може узимати, може се и уз непотпуне писмене доказе досуђивати.

Апстрахујући оно што је с гледишта решавања по аналогји речено за оваква допуњавања исправа, да разгледамо у колико је ово позивање на §§. 261. и 281 гр. пост. умесно.

§. 261. начелно допушта употребу заклетве кад *потпуних* или *никаких* доказа нема. Наређујући то, он предвиђа три случаја: *а.* да се заклетва употреби као допуна непотпуних доказа; *б.* да се, као самосталан доказ, употреби кад се непотпуни докази не мисле употребити, и *в.* да се употреби у случају потпуне оскудице других доказа. Случај под *б.* обухваћен је и наређењем §. 281. гр. пост. У свима пак случајевима њене употребе она треба да је од решавајуће важности. Одређујући начелно употребу заклетве као доказа у грађ. предметима, закон је, даље, ближе определио употребу њену кад се поменути три случаја десе, те је тако за други и трећи случај на засебном месту, под насловом *главна заклетва*, а за први случај под насловом *заклетва доњавајућа* назначио шта се за њену употребу тражи. У §. 291., којим је обухватио случај под *а.* он је казао да се допуњавна заклетва може пресудом наложити кад се нађе да спорна околност није сведоцима потпуно доказана, али је вероватно осведочена. Закон се ту тачно изразио. Он, истина, не говори искључно, али је навођењем само једног случаја изреком наредио употребу допуњавне заклетве само у том случају. Противно тумачење тешко се може допустити. Да се узме противно тумачење, морали би у тексту законском тражити таквих исправа који би само својом двосмисленошћу или најјасношћу могли такво тумачење допустити. Такво тумачење могло би, најзад, бити и могуће да је закон н.пр. у §. 291. рекао да се допу-

њавна заклетва може употребити у случају кад парничар није могао спорну ствар потпуно доказати, да, дакле, није споме-нуо ни један од таквих случајева. Предвиђајући, међутим, допуну сведоџбе сведока не као један пример у реду доказа у опште, већ као једини случај кад се та употреба може да учини, он је уједно јасно назначио да сваку другу употребу допуњавне заклетве не признаје.

Као што се види, пропис §. 261, који је начелно обе-лежио употребу заклетве као доказа, дао је за случај кад *нема потпуних доказа* о употреби те заклетве у тим случајима ближа упутства у §. 291. гр. пост. Ту је пак јасно казао да су ти непотпуни докази само сведоци. Пропис на који се обично позивају они који употребљују заклетву ради допуне непотпуних исправа упућује, дакле, на §. 291., од кога се, више пута баш бежи са његове јасности и долази под заштиту §. 261., који, изгледа, својом краткоћом може да закљони све доказе који су непотпуни. То међутим не може да буде¹⁾.

Разумљиво је што се између једних и других доказа — сведока и исправа — прави велика разлика и због те разлике прави питање о њиховој вредности. Из те разлике лако је извући и одговор на то, зашто није једно исто кад се уз непотпуне исправе употреби допуњавна заклетва, као кад се употреби уз сведоџбе сведока. Кад се узму у обзир побуде које су изазвале измене §§. 242-245. а, видеће се каква је разлика између сведока и исправа у грађанским предметима. Сведоци се, по тим разлозима, примају за доказ права, правних одношаја на спорове мање вредности, а узимају за веће суме само као доказ факата, фактичког, физичког стања, изузимајући случаје §. 245. а. гр. пост. Од тога се изузимају и спорови трговачке природе за које важи §. 75. трг. зак. Исправе се, међутим, примају као доказно средство без икаквог ограничења. Ова разлика коју закон између њих чини потиче из саме природе тих доказа. Јасно је зашто се сведоџбе сведока, који су већином какву ствар, без нарочитог спремања сваки на своју руку посматрали, не могу примати као поуздан доказ за оно што треба да докажу. Разумљиво је зашто се њиховим исказима често не може признати несумњива доказна снага, кад се узму у оцену и околности које са гледишта

1.) О допуњавној заклетви в. Теорију грађанског судског поступка, од А. Борђевића, стр. 457-458.

личних одношаја стварају повод да се верује у непоузданост њихова казивања. У таквим приликама појамно је што се искази тих сведока допуњавају, Али код исправа, које се, у сваком правном послу где се узимају нарочито спремају да какав закључени правни посао представе потпуно јасно, за дела где су сведоци непоуздано доказно средство, не могу употребити, јер су исправе поузданије, допуњавана заклетва ишла би против принципа који су налагали да се сав доказни материјал унесе само у исправе. Исправе су поузданије средство. Првећи их, стране су у положају да на најбољи начин у њих унесу све оно што им је најпотребније; да их за случај нејасности, неодређености, кваре, преправљају и по вољи удешавају. Сведоци, напротив, нису у таквом положају и њихова употреба, изузев спорова мање незнатне вредности, ограничена је на доказивање факата и правних послова за које писмене доказе није могуће припремити. Ту им је по правилу редован положај. Парничари их већином нису спремали као доказ својих одношаја и они се, већим делом, случајно и налазе. По томе они и говоре само у толико, колико су, не знајући да ће у своје време да сведоче, какву ствар нехотично случајно сазнали, видели или чули. Сведоцба им је по томе субјективна, неједнака, неједнообразна и у таквим приликама могла би се чиме допунити. У приликама кад се исправе употребљавају, кад оне, нарочито направљене за доказ права треба да даду доказ о чему; кад, дакле, те исправе, које су се могле, противно ономе како сведоцбе сведока постају, да створе по жељи парничних страна за колико се хоће времена, с размишљањем о ствари које треба да обухвате, заклетва се не може употребити да им садржину, смисао и т. д. објасни или допуни. То би могли да учине само други писмени докази. Те исправе у толико су доказ у колико он из њих излази. Кад се сведоцбе сведока, који се у масама заклинју, искључују и тој сведоцби, у споровима веће вредности, не обраћа пажња зато што је такав доказ непоуздан и кад се зато тражи писмена исправа, онда се ни исказ интересоване стране, ма био и заклетвом утврђен, не може узимати ради утврђења онога што исправа сама собом није утврдила. Самом исправом онда се није ништа постигло. Њена доказна вредност зависи од изјаве једног лица, а то не сме и не може да буде. Ако се у опште допушта да вредност једне исправе зависи од воље једног од уговорача, треба тра-

жити да она ту вредност у своје време, у време прављења, добије, а не доцније. Само тако начињена исправа даће прави доказ о томе какве су намере страна биле, и неће бити израз тога у приликама кад доцније интереси тих уговорача могу ако до њих стоји, то стање како хоће да промене или протумаче. Кад је исправа у своје време постала, њена вредност лежи у самој њој, јер је зато и створена да сама собом баци онолико доказа колико треба.

По §. 188. гр. пост. јавна исправа *погпун* је доказ. Приватна исправа, по §. 189., потпун је доказ кад одговори условима из §§. 191. (т. 1., 2. и 3) и 192. Са таквим, дакле, условима и приватна исправа потпун је доказ. Закон се дакле јасно изразио. Код сведока није. И ако и од њих тражи извесна својства, поставља извесне услове за њихову способност и у §. 218. за јасне, опредељене исказе вели да се *могу* узети за доказ, није прописао какви треба да су искази и шта се тражи па да буду потпун доказ, као што је код исправа рекао. То као што је раније наведено, због личних особина, непоузданости и. т. д. није могао. За то је у §. 213. оставио судији потпуну слободу у оцењивању њихове доказне снаге, и у случају да су ти искази вероватни, али својим тврђењем нису могли створити извесност, дозволио је да се могу допунити и заклетвом једне од парничних страна (§. 291.).

Случај из §. 245. грађ. пост., кад сведоци имају да допуне исправу која се сматра као почетак писменог доказа, не може се идентификовати са случајем кад се уз какву непотпуну исправу као њена допуна има да узме последња реч од једне парничне стране. Не може се код сведока и парничних страна заборавити разлика која између њих постоји, те онда изјаве парничара и сведока стављати на једну висину. Случај кад сведоци допуњавају исправу сасвим је друкчији. Ту се тражи сведоцба и више сведока и мање интересованих лица. А на сваки начин, није свеједно ако се уз какву исправу закуне какво неинтересовано лице или која од парничних страна. То је изузетак од правила по коме се у споровима веће вредности сведоцбе сведока, због њихове моралне непоузданости не примају као самостално доказно средство. Изузетак је, дакле, кад њихова сведоцба има да допуну какву исправу са својствима из §. 245. гр. пост. Та сумња у искреност сведочења губи се, у овоме случају, сличношћу онога што оба та доказна средства, свако за се, у неколико утврђују и на тај

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

начин објектност која треба да се утврди, добија потпуно своју вероватноћу. Такво одступање разумљиво је. Оно чини изузетак и као такав мора се строго поштовати. Кад законодавац једва допушта примену сведока, наравно да неће никако допустити да се недостатак каквог писменог доказа допуњава заклетвом интересоване парничне стране. У питањима вредности непотпуних исправа законодавац се, у корист доказивања и допуњавања њихове садржине, јасно изразио да то доказивање допушта само сведоцима. Тај је случај обележен као почетак писменог доказа. Дакле само тим исправама, непотпуним било зато што су случајно или због неразумевања уговорача изгубиле који потребни састојак, било зато што у време постанка нису ни стваране као нарочити доказ спорних одношаја, придружују се као допуна сведочење сведока.

Случај из §. 12. трг. зак. у колико се приближује тумачењу које нападамо, јер допушта допуњавну заклетву уз тргов. књиге онога који их подноси, у толико се не може да изједначи са спорним случајима, јер даје више гаранције за истинитост стања које представља, а и закон га је јасно предвидео. Трг. књиге, вођене по свима правилима о њима, заиста могу бити полудоказ и према томе може се допустити да их допуњава онај који их је стварао и који им стање најбоље разуме; у самој ствари, те су исправе потпуне и јасне. Њима не оскудевају елементи који треба да означе име дужника, суму дуга, основ ит.д., и потраживања трговачка, проведена кроз књиге и доведена до оне која се као полудоказ узима, представљају јасно изложена задужења, обвезе које су потпуне. Начин на који ти полудокази постају искључују у већини претпоставке да та задужења немају свога основа, и допуњавна заклетва, придружена таквим исправама, у којима је до ситница, дакле потпуно, изложено све што објашњава и име повериоца, име дужника, суму дуга, основ тражења, време задужења и. т. д. само је средство да се вера у те иначе потпуне исправе повећа и појача. Она се до душе, допушта оном који је сам стварао обвезу свога дужника, те чини изузетак од правила по коме обвезе морају бити творевина оних који се обвезују; али као што рекосмо, начин на који те обвезе постају искључују у већини случајева могућност тврђења да су на недопуштени начин постале. Та, дакле, непотпуност трг. књига као доказ не може се сравнити са случајем који расправљамо, а да не испадне на његову штету.

Трговачки законик, у §. 75., допушта, у свима одношанима трговачке природе, употребу сведока, сем случаја где нарочито писмене доказе тражи. У § 242. гр. пост. види се да су допуштени и у споровима преко суме од 200 дин. Кад, дакле, тако ствар стоји, не треба случај кад сведоци допуњавају какву исправу сматрати као какав изузетак, јер трговачки закон сведоџбу сведока и без тога сматра као редовно доказно средство и допушта га скоро у свима приликама. Трговачки законик ако у опште допушта употребу и сведока уз непотпуне писмене доказе и употребу заклетве као допуну непотпуних исправа (§. 12.), чини то због саме природе трговачких послова само у трговачким делима, а таква примена заклетве у осталим грађ. споровима, као што наведосмо, не може се ничим бранити.

Могло би, најзад, бити речи о томе, може ли се заклетва, као допуњавно доказно средство, уз писмене доказе онако употребити онда, кад тих писмених доказа има више, па сви укупно, били потпуни или непотпуни, не могу непосредно да објасне и утврде какво стање које се жели да утврди. Може ли се заклетва, дакле на наведени начин да употреби кад те исправе у неколико доказују нешто, али нису потпуно какву околност доказале? Према ономе што смо до сад казали, држимо да не може. Не само да се допуњавна заклетва не може примати ради допуњавања каквог недостатка једне исправе или објашњења њенога смисла, већ се, тако исто, не може употребљавати ни ради објашњења каквог стања које више исправе, било потпуних било непотпуних, не могу непосредно да докажу. Оне, у таквом случају, вреде опет по одредбама које о њима говоре. Ако се у каквом случају околност од које зависи доказна вредност једне исправе покуша да докаже заклетвом, онда би у таквом случају, по одредбама о заклетвама као доказима, требало заклетву досудити противној страни а не оној која те доказе подноси.

Б. П. К.

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

ТРГОВАЧКИ СУДОВИ

— ОРГАНИЗАЦИЈА, НАДЛЕЖНОСТ, ПОСТУПАК —

Од Алфреда Хујве

ПРЕВЕО Мил. М. Станојевић

ПРВИ ДЕО

ИСТОРИЈА ТРГОВАЧКИХ СУДОВА И ЊИХОВА
САДАЊА ОРГАНИЗАЦИЈА

ГЛАВА I.

ИСТОРИЈА ТРГОВАЧКИХ СУДОВА

Идеја о једном специјалном судству за трговачке ствари припада Филипу од Вало-а, који је једним едиктом од 6. Августа 1349. предао суђење трговачких спорова надзорницима тржишта у Шампажи и Бри-у.

Али је прави оснивалац установе трговачких судова канцелар де л Оспитал, који је издејствовао 1563. на тражење трговаца, један едикт, којим се уводи у Паризу избор трговачких судија на скупштини трговаца бирача: »На молбу и представку, које су нам учињене у нашем савету од стране трговаца наше добре вароши Париза, за опште добро и да би прекинули све спорове и распре међу трговцима, који треба да тргују поштено, да не би били везани суптилностима закона и наредаба, нека се зна:

„Члан 1-ви. Допуштамо и налажемо трговачким старешинама и кметовима поменуте наше вароши Париза да наименују и изаберу на скупштини од сто

отмених грађана поменуте вароши, који ће бити у брзој циљу, позвани и сазвани три дана по публикацији овога, пет чланова од речене стотине или других одсутних, под условом да су рођени у нашој краљевини и поданици њени, трговци и становници речене вароши Париза; од којих првога постављамо за трговачку судију а друга четири да образују савет речених трговаца, који ће положити заклетву пред поменутим трговачким старешином, и чија ће дужност трајати само једну годину, и ни из каквог узрока не може се ни за једног од њих продужити».

У 1673. едикт је распрострањен на целу краљевину.

Од тада је установа увек функционисала правилно у целој француској; она је била предмет разних законодавних модификација, које су се тичале нарочито начина бирања: данас је уређена трговачким законом и законом од 8. децембра 1883. који је допуњен законом од 17. јула 1889.

Закон од 8. децембра 1873 г. поглавито је хтео да примени опште гласање свих трговаца за избор трговачких судија.

Овај закон није био никако унет у трговачки законик, као што су то били многи ранији закони као што је био закон од 17. јула 1889., тако да би утврдили правила о организацији трговачког правосуђа треба сложити одредбе овога закона са одредбама трговачког законика (одељак I. књига IV).

Овај први одељак (*о организацији трговачких судова*) садржи шеснајест чланова. Чланови 615, 616, 617, (закон од 18. Јула 1889.) још важе. Пређутно су укинута чланови 618., 619. 620., 621., (осим онога што се односи на сазив) и 622. Члан 623. важи али модификован чл. 13., закона од 1883. г. члан 624. задржан је. Члан 625 одавно не постоји. Члан 626 важи али модификован чланом 15. 2^о закона од 1883. Чланови 627. и 628. у важности су. Члан 629. замењен је чл. 14. закона који га у осталом репродукује са малим изменама. Члан 630. у важности је.

ГЛАВА II.

САДАЊА ОРГАНИЗАЦИЈА ТРГОВАЧКИХ СУДОВА

§ 1. — Стварање трговачких судова.

5. — Све вароши које имају грађански суд немају трговачки суд. Обратно, трговачки суд може постојати у вароши где нема грађански суд.

Члан 615. зак. — Административном уредбом одредиће се број трговачких судова и вароши, које ће их имати према пространству њихове трговине и њихове индустрије.

Члан 616. — Срез сваког трговачког суда биће исти као и срез грађанског суда у чијем ресору буде установљен, — а ако се налази више трговачких судова у ресору само једнога грађанског суда, одредиће им се поједини срезови.

На основу ових чланова издан је декрет од 6 октобра 1809. који је установио извесан број трговачких судова, нарочито онај у Паризу, и утврдио њихов састав.

У срезовима, који немају трговачки суд, грађански суд суди трговачки и расправља трговачке спорове. Прецизираћемо ниже под којим условима и у којим формама он суди.

§ 2. — Састав трговачких судова.

6. — „Чл. 617. зак. (закон од 18. Јула 1889). — Сваки трговачки суд биће састављен из једног председника, судија и судија замењеника.

Број судија не може бити мањи од два, не рачунајући председника.

Административна уредба утврдиће за сваки суд број судија и судија замењеника“.

У Паризу према декрету од 20. августа 1889. трговачки се суд састоји из једног председника, 21 редовних судија и 21 судија замењеника.

6 bis — Поред судија, који састављају суд, има судија за допуњавање (чл. 16. зак. од 1883). Ове судије које служе са допуњавање на броју педесет за Париз, двадесет и пет за судове са девет чланова и

петнајест за друге судове, бирају се сваке године вучењем коцке, коју извлачи председник суда у јавној седници између свих имена на једној листи, коју саставља суд сваке године и у којој су записани само они који могу бити изабрати за судије и имају своју резиденцију у вароши, или у случају да таквих нема довољно, бирачи који такође имају своју резиденцију у вароши где је седиште суда.

Судије за допуњавање не чине део суда: они се позивљу само онда кад услед рекузације или спречености не остане довољан број судија или судија замењеника У овоме случају, они се позивају по реду, који је утврђен вучењем коцке.

У Паризу листа судија за допуњавање извлачи се редовно коцком у почетку сваке године. Уведена је врло лепа практика да се међу у урну само имена старих судија или старих замењеника, тако да кад наступи случај да се позову ове допуњујуће судије они ће имати само де се потсете на своје успомене и своје старо искуство. Али можда нема примера да се кад год пребегавало позивању ових судија за допуњавање. Догађа се кад што, без сумње ма да доста ретко, да се не може да састави које одељење суда услед болести или других озбиљних узрока; али благодарећи изврсној дисциплини суда у томе случају и духу традиционалне оданости, који анимира његове чланове, недостатак се лако попуњава судијама из других одељења.

§ 3. — Бирање трговачких судија.

7. — *Бирачи.* — Казали смо већ да је закон од 8. Децембра 1883 г. уништавајући листе отмених и препоручених, установио или боље васпоставио оште гласање за збор трговачких судова.

Ипак, по себи се разуме, да није довољно да неко отвори ма какву трговачку радњу па да сутра може бити бирач.

Законодавац је с разлогом прописао одредбе којима осигурава независност и истинитост гласања

8. — члан 1. установљава три категорије бирача

9. — *Прва категорија.* — Сви су трговци бирачи под условом:

1. — да су француски грађани;
2. — да плаћају патент*) најмање од пре пет година.

Изискујући пет година патента¹⁾ законодавац је хтео да резервише право гласања озбиљним трговцима

*) Патенат или дажбина патента, то је порез који је установљен за упражњавање трговачких или индустријских професија. Закон од 8. Марта 1791. укидајући еснафе, који својим чланом 7 допушта свакоме лицу да ради какву трговину или упражњава какву професију, вештину или занат који нађе за добро, налаже да се претходно снабде патентом, да му плати цену по одређеним таксама и да се саобрази полицијским уредбама које пост је или буду донесене.

Материја о патентима регулисана је законима од 1. бримера године VII. (22 октобра 1798). 25. Априла 1844, 18. маја 1850., 10. јуна 1853., 4. јуна 1858, 26. јуна 1860., 2. јула 1862., 15. јула 1880.

Свако лице Француз или странац које у Француској ради какву трговину, индустрију, професију, која не спада у изузетке које је закон одредио, подлежи плаћању порезе патента.

Порез патента састоји се из једне одређене и једне сразмерне дажбине.

Одређена је дажбина установљена према популацији и по општој или изузетној тарифи, или без обзира на становништво, по табlici која је приложена уз закон. Порески обвезник који подлежи плаћању ове порезе, ма да ради више трговина, индустрија или има више професија, у разним местима подлежи само једној одређеној дажбини.

Сразмерна дажбина одређује се, у опште, двадесетином од вредности кирије за све професије, које подлеже плаћању ове порезе. Она је утврђена према вредности кирије не само, куће за становање, него и магацина, дућана, фабрика, радионица, шупа и других локала који служе за упражњавање професија, које плаћају порезу патента. Она се плаћа баш кад су стан или заузети локали бесплатно уступљени.

Прим. прев.

¹⁾ Нема сумње није довољно да неко само плаћа патент ако није трговац. Тако лекари, нотари, судски званичници, писари, ветеринари, у овом својству подлеже плаћању патента али нису бирачи. Али ако ова лица раде обично трговину, да ли би постајући трговци, могли постати бирачи? Треба правити разлику: лекари и ветеринари, којима није забрањено да раде трговину, извесно могли би бити бирачи; нотари, писари

који су одани својој радњи, већ искусни трговци и упознати са личностима њиховог еснафа петогодишњом практиком.

Да буде испуњен овај услов, треба да је про- текло најмање пет година од уписа за плаћање патента и да од овога времена трговац остане уписан за патент бар пет година²⁾;

3° да имају домицил најмање од пре пет година у ресору суда. Тако ће познавати кандидате. То је услов за бирање, који није постојао у ранијем законодавству пре 1883.

4° да не стоје ни у једном од случајева недостојности, побројаних у чл. 2. закона. Ове ћемо случајеве доцније показати.

10. — *Друга кашегорија.* — Она обухвата разна лица којима је закон дао својство бирача, због њиховог специјалног знања, ма да нису трговци или им је бар спорно својство трговца, а то су:

1° капетани који дуго путују и вештаци за морску пловидбу, ако су командовали лађама пет година.

Реч је о капетанима који не плове за свој рачун; они који плове за свој рачун трговци су, и као такви бирачи су, за њих није нужна специјална одредба.

2° -- Директори француских анонимних финансијских, трговачких и индустријских компанија.

Деловође друштва са заједничким именом, или друштва командитних простих или на акције, трговци су и по том бирачи.

и др. у принципу судски службоци, неће то моћи бити за то што им је забрањена трговина и не могу изводити никакво право из повреде закона.

²⁾ Не би било довољно платити пет пута патент, ако је на пример избор у петој години, рачунећи од уписа и ако трговац плати пету годину у напред.

Такође није довољан упис од пре пет година или баш и више, ако услед прекида трговац није могао да се користи пет година уписа.

Није нужно у осталом да пет година буду једна за другим и без прекида.

На против, директори анонимних друштава, као старешине вишег реда нису трговци. Али је законодавац са свим праведно мислио да је умесно асимилovati их трговцима у погледу на изборе. Они су, у опште, посвећени у трговачке послове; имају спрему и практику великих послова, којима се у наше време баве специјално анонимна друштва: њихова интервенција само може да очува или уздигне, према околностима, ниво трговачких судова; а с друге стране треба доиста признати да је право да анонимна друштва буду представљена било у изборном телу, било баш у судијама, јер она подлеже суђењу трговачких судова било за спорове које воде са трећима, било у погледу на спорове између ортака.

Чл. 1. говори само о француским компанијама, из чега треба закључити да директори страних компанија, чије је седиште за отправљање послова у Француској нису бирачи. Реч је заиста о једној изузетној одредби, коју следствено не треба раширивати.

Чланови управних савета нису бирачи: ово је сасвим мудро, јер врло често чланови ових савета немају никакву практику трговачких послова. У осталом, исто онако као што су из једне обичне трговачке куће само патрони бирачи, тако исто довољно је, да од друштва то буду директори: проширивати право гласања на све чланове управног савета, значило би дати сувише пространо место анонимним друштвима при изборима.

У осталом, израз директор, којим се закон служи нема ништа свето. По некад у анонимном друштву онај који управља има другу титулу на пример титулу делегираног администратора; у овом ће случају делегирани администратор бити бирач. Под директором треба разумети свако лице које руководи, администрира под непосредним и директним надзором управног савета¹⁾.

¹⁾ Је ли директор каквог филијала бирач? Ово се питање може дискутовати. У афирмативном смислу, сећамо се да су у време дискусије чл. 1. зак. од 5. децембра 1876. г. који је унет у трговачки законик (чл. 620.) и који је садржавао текст

3. — Агенти за размену. — Одредба која се односи на агенте за размену била је корисна, јер је њима оспоравано својство трговаца, ма да неправедно по нашем мишљењу.

4. — Посредници за поморска осигурања, трговачки агенти, агенти — тумачи и кондуктери за морску пловидбу по члану 77. 79. и 80. трг. зак.

Члан 1. зак. од 1883. г. изискује од свих оних који фигуришу у нашој другој категорији да су француски грађани, да имају најмање пет година службе у своме звању и да имају домицил најмање од пре пет година у ресору суда.

Он не спомиње патент, из чега треба закључити да за оне на које се овај члан односи, тај факат што нису уписани за патент из ма ког узрока, не чини да услед тога губе право да буду бирачи. Ово није логично, али није могуће проширивати смисао текста и на тај начин изводити губитак овог права.

11. — *Трећа кашегирија*. — Она обухвата старе чланове који су служили или у трговачким судовима и трговачкиим коморама, саветодавним коморама за вештине и манифактуре, старе председнике или су служили у саветима мудрих људи.

сличан ономе, који нас занима, два сенатора предложили допуну којом би изрично дали право избора директорима филијала, који су оснивани у унутрашњости, и да им је извештај одговорио да је та допуна некорисна, јер се то по себи разуме, услед чега је ова допуна тргнута. Међутим нама изгледа ипак да треба допустити негативан одговор. Закон говори о директорима анонимних друштава; директор једног филијала (одељења) није директор друштва, то је чиновник који не зависи директно од управног савета али који је потчињен наредбама директора.

Посланичка комора и сенат скоро су вотирали један пројекат закона о друштвима, који садржи између других реформи једну одредбу, која декларира као трговачка сва друштва по форми трговачка, чији би предмет био грађански. У овом новом законодавству, јесу ли бирачи директори анонимних друштава, која имају грађански предмет? Питање може бити сумњиво; ова су друштва трговачка, али не трговачка друштва у правом смислу. Пошто међу тим, ова друштва подлеже јурисдикцији трговачких судова, не видимо за што њихови директори не би били бирачи и не би могли бити изабрани.

Сва су ова лица бирачи у њиховом старом или садањем ресору.

Закон не тражи за њих никакав услов резиденције, али треба да су француски грађани.

12. — *Случајеви недостојности*. — (Члан. 2. зак. од 8. Децембра 1883. г.) — Случајеви недостојности, које предвиђа чл. 2. многобројни су. Законодавац је мислио са свим правично, да што се више показао широк да одобри право гласања у принципу у толико је нужно да буде строжи и из изборног тела искључи све оне, који нису респектовали законе часности и поштења.

Члан 2. — Неће моћи учествовати у избору: 1^о лица која су осуђена било на белчасне и инфамне казне, било на преступне казне за дела која закон квалификује као злочинства; 2^о они, који су осуђивани за крађу, превару, злоупотребе поверења, утаје које су извршили депозитари државних новца, преступе који се тичу благодаревија; 3^о они који су осуђивани на затвор због преступа из зеленашлука, повреду закона о јавним коцкама, лутрији и банкама за позајмице на залог, или применом чл. 1. зак. од 27. марта 1851. г.¹⁾ члан 1. зак. од 5. марта 1855²⁾ члан 7. и 8. зак. од 23. јуна 1857³⁾ и члана 1. зак. од 27. јула 1867⁴⁾, — 4^о — они који су осуђивани на затвор применом закона од 17. јула 1857⁵⁾; 23. маја 1863⁶⁾ и 24. јула 1867⁷⁾ — 5^о — лица која су осу-

1) Закон од 27 марта 1851. г. казни преваре при продајама хранљивих или лековитих материја.

2) Закон од 5. маја 1855 г. казни преваре при продајама пића.

3) Закон од 23. јуна 1857. казни у својим члановима 7. и 8. оне који су у циљу преваре подражавали, имитовали или употребили фабричну марку.

4) Закон од 17. јула 1867 г. казни у свом чл. 1. преваре при продајама паше и ђубрета.

5) Нема закона од 17. јула 1857. г. То је погрешка редакције. Са свим је извесно да су хтели да се позову на закон од 17. јуна 1856. г. о командитним друштвима на акције.

6) Закон од 23. маја 1863 г. односи се на друштва са ограниченом одговорношћу.

7) Закон од 24. јула 1867. односи се на командитна друштва на акције и анонимна.

ђена за преступе које предвиђају чланови 400. 413. 414. 417. 418. 419. 420. 421. 423. 433. 439. 443 крив. зак. и чланови 594. 596. и 597. тргов. закона; 6^о они који су били осуђивани на затвор најмање од шест дана или новчану казну више од 1000. дин. за кривце, које се казне по законима царинским, трошаринским и посредним данцима и по чл. 2. зак. од 4. јуна 1859. о преносу поштом означене вредности; 7^о нотари, бележници и јавни званичници, који су лишени звања судским одлукама, 8^о — банкрот који нису рехабилитирани, чије су банкротство прогласили било француски било страни судови, али чије се пресуде имају да изврше у Француској; 9^о и у опште сва лица лишена права гласања при јавним изборима.

13. *Прављење бирачке листе.* — Листу бирача за сваки суд саставља у свакој општини кмет са два општинска саветника, које је савет одредио. (чл. 3.)

Ова се листа прави за првих петнајест дана месеца септембра сваке године и мора да садржи све бираче који имају 1. септембра све законске услове.

„Чл. 4. — Тако спремљену листу кмет ће послати префекту или под — префекту, који ће општу листу предати канцеларији трговачког суда, а специјалну листу сваког среза његовог ресора канцеларији сваког примирителног суда у истом срезу: једна и друга предаја мора да се изврши најмање тридесет дана пре избора. Извршење ових формалности објавиће се у истом року објавама изложеним на вратима општинске куће сваке општине судског ресора. Ове ће се изборне листе достављати бесплатно на сваки захтев.“

Примећујемо да није нужно изложити на угледно место саму листу: довољно је објавити објавама да је листа изложена, како би се могла од тог момента видети.

14. — *Жалба противу састава листе* (Чл. 5. 6. и 7.). — Сваки се бирач може жалити противу састава листе¹⁾. Ова је одредба, без сумње лимитативна.

¹⁾ Треба ли државни заступник такође да ужива то право? Запета закон од 20. Априла 1810. (чл 46) о организацији судова и администрацији судства наређује: да »државни заступник

Жалба треба да се изјави за петнајест дана од предаје листа. Овај је рок заиста кратак рачунећи од кад почиње тећи. Боље би било да рок тече од дана објаве, којом се објављује да је листа предана суду. Пошто листа буде предана, администрација би била дужна без икаквог задоцњења да одмах приступи објави и бирачи који би имали да изјаве жалбу похитаће.

Могу бити двојаке жалбе на састав листе. Или ће бирач захтевати да се упише у листу жалећи се што је неправедно изостављен, или ће тражити да се избрише из листе какво лице, које је незаконито уписано.

За решење по овим жалбама надлежан је примирителни судија (*juge de paix*) онога контона, где је домицил онога лица о коме је говор да треба да се упише или испише..

15. — Што се тиче поступка, који се односи на жалбе, он је колико прост толико и јевтин. Није

захтева по дужности извршење закона, кад се оно тиче јавног поретка.« Очигледно је, да је у интересу јавног поретка да се врши закон о трговачким изборима; шта има важније за јавни поредак од добре администрације судства? Такође и циркулар министра правде о закону од 1883. г. привнаје формално државном заступнику право интервенције. Међутим изгледа да правоснаство нагиње противном решењу. Оно се ослања на то, што је текст који даје бирачима право жалбе чисто лимитиван. То је истина, али државни заступник не долази под ово ограничење, јер у самом закону почива право и власт, којим се прибавља респект законима који се тичу јавног поретка. Било би врло опасно одузети државном заступнику право интервенције. Може бити лица која нису бирачи, али којих се јако тиче да се избори врше правилно: трговци који немају пет година плаћања патента или домицил, жене трговкиње, и сви они који, ма да нису трговци, подлеже трговачким правосуђу. Ова лица немају право критике; државни заступник говорећи у име свију, конституисаће се као заштитник њиховог легитимног интереса.

Видећемо даље да држав. заступник има право да се жали на изборе, кад нису правилно извршени. Са свим је нелогично не дати му право жалбе, у овом случају на састав бирачких листа. Избор може у ствари бити правилан само ако је листа бирача обезбеђена критиком.

обавезна асигнација. Жалилац даје своју жалбу без трошкова канцеларији примирителног суда; на њу добија рецепис. Примирителни судија сам даје проста извешћа свакој интересованој страни. За десет дана од дана жалбе судија је дужан да донесе своје решење, осим, ако захтев који је пред њим не имплицира претходно решење, које се тиче каквог питања о занимању које треба претходно расправити. У овом последњем случају он упућује странке да се прво обратe надлежним судијама и одређује кратак рок у коме ће странка која је покренула претходно питање имати да докаже свој навод. Тада настаје поступак пред надлежним судом о претходном питању саобразно чл. 855. 857. 858. зак. о грађ. пост. Судски акти код ове надлежне инстанције, не подлеже такси и бесплатно се региструју.

Истога дана, кад је примирителни судија донео одлуку она се доставља кмету општине у којој је интересовани, каже члан 5 који ће му је саопштити у року од 24 сахата од пријема. Може се десити да је само један интересован, ако је то бирач који се жалио што је незаконито изостављен; али такође може бити и више интересованих, ако је какав бирач захтевао да се избрише из списка какво лице које је незаконито уписано. У овом последњем случају нема никаквог разлога извести само једног од интересованих а не извести и другог, јер ће, сваки од њих моћи у врло кратком року да се жали Касацији. Примирителни судија дужан је дакле да извести кмета сваке општине, а овај последњи биће дужан да саопшти одлуку свакоме од интересованих лица.

Одлука примирителног судије не подлежи ни протесту ни апелу, али може бити предмет жалбе Касацији.

Ову жалбу могу изјавити само странке, којих се ствар тиче ако је реч о брисању — испису — из листе; интересоване странке и сваки бирач, који је уписан на бирачкој листи у случају да се одлуком наређује упис у листу каквог лица, које на истој не фигурише.

Жалба се може изјавити за десет дана од саопштења одлуке интересованима и формира се као просто тражење. Где треба предати овај захтев? Текст то не каже, али је довољно вратити се на претходне да без икаквог устезања решимо: да жалбу треба дати канцеларији примирителног суда, који је донео одлуку. Заиста је закон од 26. јануара 1877. о трговачким изборима говорио: де се са жалбама које се односе на трговачке изборе поступа и суди по формама, које је прописао чл. 23. декрета од 2. фебруара 1852. о законодавним изборима. У излагању мотива за овај закон од 1877. г. г. Бозарен предлажући да се усвоје форме које је прописао речени декрет говорио је са свим јасно да жалбу треба предати канцеларији суда који је донео одлуку, противу које се изјављује жалба. Ну, закон од 1883. г. умео је тако добро да подеси систем закона од 1877 г. да текстуелно репродукује одредбе декрета од 1852 г.

Жалба треба да буде достављена туженом за десет дана од њене предаје суду. Може је доставити сваки заклет службеник; та дужност није обавезна за достављача судских аката (huissier).

Жалба се решава као хитна без трошкова и полагања депозата. Посредовање адвоката у Касационом суду није обавезно.

Додатке жалби и прилоге странке могу предати канцеларији примирителног суда, који их без трошкова доставља Касационом суду.

Жалба не пролази кроз одељење за жалбе: непосредно и дефинитивно по њој решава грађанско одељење.

Из законодавних одредаба које смо аналисали, види се да законодавац у 1883 г. у колико се старао да поступак за жалбу убрза, у толико је хтео да га учини што је могуће простијим и јевтинијим. Ово треба с похвалом споменути, без оградe, јер у питањима трговачких избора, више него у ма којој другој материји, спорост је за осуду, а по том било је нужно уштедити бирачима трошак, труд, време и новац.

Поправљена листа, ако је то било услед судских одлука, закључује се дефинитивно десет дана пре избора. После тога служи без измена за све изборе преко године.

16. — *Ко може бити изабран.* — По члану 8. закона од 8. Децембра 1883. г. да би ко могао бити изабран за председника, судију и судију замењеника треба: или да буде бирач уписан у бирачки списак и да има тридесет година, или да је био стари француски трговац, који је упражњавао своју професију најмање пет година у срезу где је суд и у истом има своју резиденцију. Сем тога, тражи се по истом члану за председника да је бар две године био редовни судија, а да би био изабран за редовног судију треба да је био судија замењеник најмање годину дана.

17. — Овим одредбама члана 8. треба додати:

1^о Чл. 63. зак. од 20. Априла 1810. који наређује да и сродници и рођаци до стрица и нећака закључно неће моћи бити у исто време чланови истог суда, било као судије било као чиновници државног заступништва или баш као писари.

2^о Чл. 21. зак. од 4. Марта 1889. о судској ликвидацији, који гласи: „од одлуке којом се отвара стечај дужник неће моћи бити изабран ни на какво изборно звање; ако врши дужност такве природе сматра се да је дао оставку“.

Видећемо даље, да је апелациони суд, у чијем је ресору био избор, надлежан да испита по жалби да ли су испуњени ови услови за избор.

18. — *Изборне радње.* — Гласање бива по срезу у општинској кући главног места. Ова нова одредба унесена је у закон да би се бирачи поштедели од сувише великог премештања.

У варошима које су подељене на више кантона кмет означава за сваки кантон, локал где ће се вршити изборне операције и одређује за председника једног од својих помоћника или једног од општинских саветника.

Префект може одлуком у сагласности са општим саветом, позвати бираче два кантона у главно место једнога од ових кантона. Исто тако може на основу

мишљења општег савета поделити изборну скупштину на више секција у појединим местима, где би се нашла за нужну ова подела.

Трговачки избори бивају сваке године. Префект позива у овом циљу изборну скупштину најдаље у првој петнајестини децембра. Нађено је у осталом с разлогом, да ако би наступила потреба у току године да се изврши нов избор да би се попунио суд, да префект може приступити овоме сазиву не чекајући свршетак године.

19. — Што се тиче сазива бирача закон од 1883 г. не садржи никакву нову одредбу; треба дакле применити старо законодавство и правознанство. Пошто закон не изискује лична позивања, бираче је довољно позвати публикацијом и обзнаном префекторске одлуке — Треба ли нов позив префекта за друго гласање? Текст то не тражи и нађено је да овај нови позив није нужан. Ово не изгледа данас сумњиво, као што је изгледало пре 1883 г. јер је члан 623 тражио да се у писарници изложи протокол избора али исти није објављиван, док чл. 11. зак. од 1883 г. наређује објаву резултата избора на вратима сваке суднице главног места среза. Бирачи су дакле данас извештени самим законом и префекторском одлуком која се на то односи, да ће ако наступи случај друго гласање бити петнајест дана после првог а извештена су објавом на судници да није добијен дефинитиван резултат и да ће бити ново гласање. Под овим условима јасно је да би нов позив био са свим некористан.

20. — Изборној скупштини председава кмет или његов делегат са четири бирача од којих су двојица старији а двојица млађи присутни чланови. Тако састављен биро бира секретара кога узима из скупштине.

Биро решава о свима питањима која се могу појавити у току избора.

21. — Председник суда бира се тајним гласањем са листом за себе. Редовне судије и судије замењеници бирају се тајним гласањем са листама, али се различне листе међу у засебне кутије.

Сви се избори врше у исто време. Ова истовременост није без махна; она спречава да буде изабран као судија онај који не буде изабран као председник, или као замењеник онај који не буде изабран као редовни судија. Али има велику корист што штеди бираче од више наизменичних избора.

22. — Да ко буде изабран на првом гласању треба да добије већину гласова од оних који су гласали и да ова већина представља бар четвртину уписатих бирача.

23. — Друго гласање, ако му има места, врши се петнајест дана после првог и тада је релативна већина довољна, ма колики да је број гласача.

Свако гласање траје шест сахати: почиње у 10. час. у јутру а свршава се у 4 часа по подне.

24. — Председник сваке скупштине прокламује резултат избора и доставља непосредно префекту протокол изборне радње. За двадесет и четири сахата од пријема протокола, општи резултат избора у сваком ресору констатује једна комисија, која заседава у префектури и која је састављена овако: префект председник; главни саветник главног места у округу, а у случају кад је главно место подељено у више кантона најстарији од главних саветника главног места у случају одсутности или спречености главних саветника, саветник среза или најстарији од средских саветника главног места; кмет главног места у округу или један од његових помоћника у случају његове одсутности или спречености.

За друга три дана, пошто тако састављена комисија констатује изборне резултате, префект доставља главном заступнику оверену копију протокола укупног констатовања а другу тако исто оверену копију свакоме бележнику трговачких судова у округу. Такође префект шаље резултат изборне радње свима кметовима средских главних места који су дужни да га објаве на вратима општинске куће (чл. 11).

25. — *Жалбе прошиву трговачких избора.* — Напред смо говорили о жалбама, које се могу изјавити противу бирачких спискова, било у циљу да се прибави упис у листу, који је незаконо изостао, било

да се издејствује брисање из списка каквог лица. Сад имамо да говоримо о жалбама, које се могу формулисати противу самих избора, било да се пониште у целини, било делимично.

Противу избора може се жалити: 1. сваки бирач; 2 државни заступник.

Бирачи могу изјавити жалбу за пет дана од избора. У осталом ово треба разумети не од дана гласања у општинској кући, већ од дана кад је изборна комисија констатовала општи резултат избора. Само од овог дана избор је извесан и може бити познат трећима. Дакле само од овог дана рачунећи може почети да тече рок у коме жалбе треба да се изјаве.

Државни заступник има за жалбу противу избора пет дана рачунећи од пријема протокола констатовања.

26. — Надлежан судија је апелациони суд у чијем је ресору био избор.

Закон од 1883 г. не прописује никакву форму за жалбу. Са свим је извесно да није нужна асигнација; довољан је прост захтев предан суду. Жалбе бирача или државног заступника саопштавају се изабраноме, чији је избор оспорен, и он има пет дана од саопштења за интервенцију. У каквој форми треба да је учињено саопштење? Закон не прописује никакву форму, то није обавезна дужност достављача судских одлука. Саопштење жалбе изабраноме не мора бити у року од пет дана; овај је рок прописан само за предају жалбе.

Суд решава по жалбама сумарно и без трошкова за петнајест дана.

Одлука мора бити достављена.

Нема протеста противу ње.

Може се противу исте изјавити жалба Касацији, само се жалба мора изјавити за десет дана од саопштења одлуке. За жалбу важе форме, које су напред показане за жалбе противу бирачких спискова. Али је овде њено дејство суспензивно, док то није кад се тиче састава спискова. Разлог за ову разлику очевидно је у томе, што је важније не допустити да

суде власти незаконито изабране, него да гласају бирачи који су незаконито уписани.

Жалбу треба предати канцеларији Касационог суда; она се не може предати ни канцеларији примирителног суда ни трговачког суда.

27. — Делимичан или апсолутан нулитет избора може се изрећи само у следећа три случаја: 1^о ако избор није извршен по формама, које је закон прописао, 2^о ако није било слободно гласање или је при истом било лажних радова; 3^о ако има законске неспособности код једног или више од оних који су изабрани (чл. 12).

28. — Чл. 12. § 2. примењује на трговачке изборе извесне одредбе закона од 15. Марта 1849 о законодавним изборима, који имају за циљ да осигурају слободу и истинитост гласања. Ове одредбе садрже чланови 98. 99. 100. 102. 103. 103. 105. 106. 107. 108. 109. 110. 112 113. 114. 116. 117. 118. 119. 120. 121. 122. 123. реченог закона од 15. Марта. 1849.

29. — *Трајање дужности.* — Трајање звања трговачких судија одређено је: 1^о чланом 622 зак. који утврђује чл. 18. зак. од 1883 г.; 2^о чланом 623. зак. који је модификован у једној тачци чл. 13. зак. од 1883 г.

Члан 18. који чини прелаз између старог и новог законодавства, наређује да се приступи општем избору, разумевајући ту председника, судије и судије замењенике. Овим општим избором, председник, половина судија и судија замењеника изабраће се на две године; друга половина судија и судија заменика биће изабрани за једну годину. Ова одредба има циљ да припреми парцијелно обнављање суда сваке године. Познијим изборима сва постављања биће на две године.

Судије заменици могу увек бити поново изабрани за редовне судије, ма колико да је дуго било њихово замењивање. Нема никакве одредбе која не би то допуштала.

Није исто са судијама или председником. Судије после две године судског звања, могу бити изабрани још на две године, али по истеку четири године, не

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

могу бити бирани за годину дана; пошто прође једна година, поново могу бити изабрани. При свем том, и у томе је новина закона од 1883 г. један редовни судија може баш после четири године тога звања бити изабран за председника, прво на две године, а по том на друге две, тако да може провести у суду осам година узастопце, четири као судија, четири као председник.

Председник као и редовне судије бирају се на две године, по истеку његовог мандата може бити изабран очет за две године али по истеку овога новог мандата, обавезан је да остави суд најмање за годину дана.

Сваки члан, који је изабран на место другога услед смрти овога или ма ког другог узрока остаје у том звању само за време докле траје мандат, који је био поверен његовом претходнику.

(Наставиће се)

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

КРИВИЧНО ПРАВО.

(ОПШТИ ДЕО)

ПО

Н. Д. Сергејевском.

ИЗРАДИО

Гојко Павловић

СУДСКИ МАЈОР

(6)

ОДЕЉАК ТРЕЋИ.

КРИВИЧНО ДЕЛО.

ГЛАВА ПРВА.

Субјекат кривичног дела.

1. Способност за урачунљивост.

На друго питање, управо рећи, ми не налазимо чак никаква одговора. Представници теорије о слободној вољи сматрају за своје правило, да слободна воља условљава урачунљивост, или, што је с њихове тачке гледишта то исто, изазива одговорност, као аксиому, која не може да изазива никакве сумње, и према томе ограничавају се на опште фразе, које управо ништа и не значе. „Кривичност претпоставља умно развиће и слободу, говори на пример, Хаус. При одсуству једне од тих погодаба, свака кривичност исчезава; дело се не може урачунати ономе који га је извршио и према томе, не може повући никакву одговорност“. „За правника, примећује Будвински, заједно са слободом исчезо би појам о закону и о казни; за правнике разумна слобода саставља основ кривичном праву“.

Није потребно говорити, да се дијалектичка посматрања не могу узети као доказ. Позивање на нашу свест, као на доказ постојања слободне воље, није убедљиво; баш и да претпоставимо, да нам наша властита свест казује, да смо ми слободни, али је већ одавно познато, да сведочанство наше свести није научан доказ. Ми смо, на пример, дуго били уверени у то, да се сунце окреће око земље, веровање у мађионичаре и вештице оснивало се такођер на сведочанству наше свести и т. д. Даље, наша властита свест тако исто моћно говори и против наше слободе: свакодневно наше искуство потврђује нам то. Сем тога, не можемо, а да не видимо, да и ако нам свест наша говори о слободи, то само о слободи у будуће, све пак прошло за свакога човека представља се непрекидним ланцем узрока и последица; сваки, ако погледа унапред, биће принуђен да сазна, да је он морао да ради онако, како је радио, а не друкчије.

Без обзира на недоказаност целог индетерминистичког учења о слободној вољи, не можемо, а да не обратимо пажњу и на ту околност, да сви новији проналасци у области наука историјских, природних и друштвених несумњиво доводе до тог закључка, да радње и цео живот човека и човечанства исто су тако потчињени у свом развићу извесним законима, као и појаве целе природе. Разуме се, да такав природан закон не одговара претпоставци о слободној вољи човековој, у више устанављеном смислу.

б. Теорије о детерминизму (нецесаријанизму).

Још од половине XVIII века конструкција учења о слободној вољи, коју смо изложили, као услов за урачуљивост, почела је изазивати против себе протесте; почињу у науци о кривичном праву да се развијају противна гледишта на извор мотива човекове радње и, према томе, друге представе о условима за урачуљивост. Представници теорије, коју смо горе размотрили, признавали су као извор мотива човекове радње његову вољу; противан правац не само такав извор не признаје, не само да сматра радњу човекову да је потчињена начелу законите узрочности, већ говори, да силе, које покрећу човека у његовој радњи, као и ред функционисања ових сила, ничим се не одликује од сила и реда њихова функционисања у спољашњој природи која нас окружава. Ова се учења називају теоријама детерминизма или нецесаријанизма (т. ј. теоријама нужде или безусловне потчињености).

Као творац школе детерминизта или нецесаријанизма у кривичном праву јавља се Јох (Hommel) У веома простој форми Хомел изврсно изражава основе учења целе ове школе: ни слободне воље у горе установљеном смислу, ни друге такве, само људима својствене, силе у човеку нема; сви његови поступци и све његове радње управљају се оним истим силама, врше се по оном истом закону и у оном истом реду, у каквом се врше све појаве у природи. На тај начин, слобода личне воље не одређује радње човекове, већ она иста безусловна потчињеност, с каквом се врше космичке појаве.

Детерминистичко учење веома се брзо развило. Према разлици у гледиштима на ближе услове, који управљају радњом човековом, оно се распало на неколико праваца, који су истакнути у науци под разним називима. Једни детерминисти сматрали су најближу зависност кривичних дела од облика лобање и добили назив *френолога*; други су ставили кривично дело у зависност од величине лобање и добили назив *кефалометра*; трећи — од урођених или наследних особина — *антрополога*; од душевне болести — *психијатра*; од величине мозга — *краниометра* и т. д. Према својој гледишту на радње човекове, сви би нецесаријанци морали признати, да међу појединим радњама човековим, свесним и несвесним, међу поступцима здравог и болесног човека, нема разлике с гледишта оних сила, које у њима функционишу и оног реда, по коме се они извршују; по учењу детерминиста излази, да по једним и истим узроцима и под утицајем једних и истих сила извршују се човекове радње, пада, например, вода озго доле, тице праве себи гнезда, дивљи зверови прождиру друге животиње, произлази лет тица, вода се при извесној температури мрзне и т. д. На правно питање: какви су услови за урачунљивост, т. ј. за какве је своје радње човек одговоран, а за какве не, — с гледишта теорије нецесаријанаца може бити дат један одговор: човек, или је одговоран за своје радње, или не одговара ни зашта, јер разлике међу појединим радњама нема. Према таквом гледишту, казне се могу, наравно, представити само као средство борбе са природним силама, које су од штетног утицаја, а међу њима и с човеком, као са опасном животињом. С гледишта теорије нецесаријанизма, морамо поступати с човеком онако исто, као што поступамо, например, са песетом, навикавајући га да се уздржава од извесних радња. Јох вели: ми бијемо мачку, кад нам за време ручка скаче на

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

сто и тражи месо, то је учи да седи мирно; такав исти начин, вели он, треба применити и према људима. Нецесаријанизам, на тај начин, подрио је све оне основе кривичног правосуђа, које су биле истакле апсолутне теорије. Он не одређује никакве услове за урачунљивост и не ограничава правосуђе сфером свесних човекових радња; нецесаријанизам признаје или бар логички мора признати све људе без разлике као објекте казнене радње јер људи, извршујући штетне радње, ничим се не разликују од природних сила, које су од штетног утицаја, и као што је потребна борба са овим природним силама, тако је исто она потребна и с људима. Дакле, детерминистичке теорије представљају се дијаметрално супротним теоријама о слободној вољи: оне се разилазе у питањима о извору могива човекове радње, о условима за урачунљивост и о задаћи казне.

Теорије детерминизма одбациле су потпуно правилно слободну вољу као услов за урачунљивост и, у исто време, истакле начело законите узрочности, т. ј. њено потчињавање закону довољне узрочности. Али, ово последње начело оне нису правилно утврдиле, те су отуда поникле погрешке у гледиштима односно урачунљивости и њених услова. С гледишта нецесаријанаца законита узрочност човекових радња јесте извесна спољашња сила, која стоји изнад човека; човек се њој потчињава, не учествујући у стварању историјских догађаја у животу човечанства. Нецесаријанизам води фатализму, чија је суштина у овоме: све појаве, а међу њима и радња човекова, не изазивају се саме међу собом по закону зависности узрока и последица, већ се изазивају неком силом, која изван њих управља. Међутим, суштина принципа законите узрочности, при његовом правилном разумевању, састоји се у томе, да је свака следећа појава последица свога претходећег, да ће сутра бити последица данашњег; да ће човек у будуће срести само оно, што он спрема за себе у данашњости. Признати, да у целој васелени влада законита узрочност, није оно исто, што и признати, да је све потчињено предрасуди. Суштина принципа законите узрочности састоји се у томе, што ни у природи, која нас окружава, ни у човековим радњама нема случајности: непроменљива веза узрока и последица, законита логичност догађаја и појава — све је то што собом представља начело законите узрочности. Тежња видети у законитој узрочности појава нешто више, и то, неку тајанствену моћ судбине, није ништа друго, него погрешка нашега уображења, — по-

грешка, коју су допустили стари нецесаријанци и, на жалост, која се и сада често понавља. Огромна провала лежи међу фанатизмом и принципом законите узрочности. Први изазива човека на апатију, као на пример: ако ти је суђено да се удавиш, ти ћеш се удавити, па ма цео живот провео на суву, немајући у близини ни једне капи воде; ако ти није суђено да се удавиш, ти ћеш опет остати жив, ма да си упао у најдубље речно корито и ма да не знаш да пливаш. Принцип законите узрочности, напротив, чим су га људи правилно разумели, јавља се веома јаким стимулом њихове радње: човек који зна, да ће свака његова радња имати својих неизбежних последица, биће најенергичнији радник у друштву.

Изнесена разлика има више или мање спољашњи карактер. Нецесаријанци су изгубили из вида, да човек, састављајући део реалног света и потчињавајући се општим законима, у исто време има своје властите силе и способности, које се развијају поступно, почињући од најнижих па до највиших видова. Силе су те: човеков разум и сви они психолошки мотиви, који стоје с њим у вези, што и одликује човека од животиње. По мишљењу нецесаријанаца, међу појавама стихијиних сила, радњама животињским и људским, свесним и несвесним, нема никакве разлике: све њих производи једна и иста сила, по једним и истим законима, на један и исти начин. Међутим, овде је разлика огромна, и то, како по каквоћи, тако и по количини сила које дејствују: гвоздени песак лети магнету са невероватном снагом; али ако метете лист хартије између гвозденог песка и магнета, они ће се ухватити за хартију и никако се неће сетити, на који начин да пређу препону. Ако затворите цето, оно ће покушавати да прескочи препону; а ако затворите човека, он ће сем тога наћи друге излазе — молиће, договараће се, нудиће мито, претиће и т. д. Према томе и однос наш према свесним радњама човековим, с једне стране, и његовим несвесним радњама, као и према појавама природе која нас окружава, с друге, — веома је различит. Ако ступамо у борбу с појавама природе која нас окружава, ми не можемо да изменимо ни да уништимо саме силе, већ можемо само да изменимо погодбе, под којима оне дејствују, или да спречимо њихову појаву. Тако, на пример, при паду камена озго доле, ми не можемо да уништимо силу његове тежине, већ можемо само да спречимо појаву ове силе — ако ставимо подлогу, да се камен задржи у своме паду. При борби пак са свесним рад-

њима човековим имамо могућности да укажемо утицај на саме силе, а то је на скуп психолошких мотива. Наређење закона, правило морала, свако друго правило живота, које добија човек, например, из проучавања данашњег и старог живота, или боље рећи, упечаток сваке новопрочитане књиге — све су то стварне силе, које дејствују у човеку, стварни мотиви његових свесних радња. У тој сфери могући су позитивни утицаји, а то је: стварање нових сила, нових мотива, а не само борба с њиховим појавама. Ову разлику односа према свесним радњама човековим и према штетним појавама остале природе, изгубили су били из вида нецесаријанци. Да су уочили ову разлику они би разумели, да је, односно човекових радња, осем физичке борбе, могуће установити нарочити ред помоћу законодавчевих одредаба; из ове последње задаће пониче сва казнена радња. Кривично правосуђе и има посла само са свесном радњом човековом.

Ова погрешка старих нецесаријанаца ни у колико не умањује њихове заслуге у науци о кривичном праву. Они су први подвргли критици теорију о урачуљивости, створену на учењу о слободној вољи, и истакли своју целокупну конструкцију учења о казненој радњи, — конструкцију, која није ни до данас изгубила свој значај. У друштву влада потпуно погрешно мишљење о детерминистима и у опште о онима који одричу слободну вољу, које су у почетку пустили представници теорије о слободној вољи, а то је, да нецесаријанци својим учењима подривају основе кривичног правосуђа, да су теорије детерминистичке недозвољене из полигичких обзира, јер онај, који одриче човеку слободну вољу, одриче и постојеће државно уређење и његову казнену радњу; да је, најзад, детерминистичко учење противно догматима хришћанске религије. Све ове оптужбе, које су доста вешто покупљене, као средство за борбу, апсолутно су неосноване. Али заблуда, која је пуштена, често бута продужава да влада у друштву доста дуго. Тако се десило и са заблудом односно детерминистичких теорија. И сада, по мишљењу које влада у друштву, они, који одричу слободну вољу, сматрају се као људи, који одбацују потребу за државно уређење, признају се чак као атеисти, без обзира на то, што многи теолошко-филозофски системи такођер одбацују слободну вољу. Међутим, нико од нецесаријанаца, изузимајући социјалисте *Роберта Овена* и његових неколико присагилица, не поричу право кажњавања. Нецесаријанци дају овом праву само

други основ и веће размере, проширавајући круг лица, која се подвргавају казни и предлажући строже казне. Још једна оптужба пада на нецесаријанце. Говоре, да они не само поричу потребу за кривично правосуђе, већ поричу и сам морал. Не упуштајући се у детаље, ми ћемо приметити само то, да појам о моралу потпуно одговара појму о моралној одговорности, без обзира на то, признавали им слободну вољу или не признавали.

в. Спојне теорије.

Ми се нећемо много задржавати на овим теоријама, које садрже у себи покушај да сједине теорију о слободној вољи са принципом законите узрочности помоћу средњег појма: условне или релативне слободне воље. Таква су у новијој литератури учења Биндинга, Мајера, Вунта, Крафт Ебинга и других.

Многи су још раније приметили, да представа о некој слободи која није безусловна, као о неком средњем појму између слободе или неслободе, јесте проста нелогичност. Потпуно умесно говори *Шолтен*, да се „питање о вољи може двојачко само решити: или се воља човекова не изазива ничим, т. јест стоји изнад сваког утицаја, или се, напротив, она изазива каквим бимо утицајем. Овде средине не може бити. Међутим, често пута научници, нарочито из школе индетерминиста, заборављају ову истину. Држећи се индетерминизма, они је и при извођењу првих закључака напуштају, ма да у исто време не престају да је бране, т. ј. они је у једно исто време „и признају и одбацују.“

г. Значај теорија о слободној вољи и детерминизма за урачунљивост.

Из горе изложеног учења о елементима способности за урачунљивост излази, да питање о слободној или неслободној вољи не улази у састав правног учења о способности за урачунљивост. Било да признамо слободну вољу човекову или да пређемо на страну детерминиста, основи кривичне одговорности човекове (услови или знаци субјекта кривичног дела) остаће једни и исти. Другим речима, слободна воља у опште није потребна за урачунљивост, и одрицање њено, признање принципа законите узрочности, ни у колико не подрива начело кривичне урачунљивости. Ми сматрамо да је одговоран пред законом и да се подвргава казни сваки онај, који је у стању да се у својим радњама управља наређењима законским, — а

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

В
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

да ли је он слободан или није, о томе кривично право не води рачуна. Само питање о слободној вољи чисто је психолошко питање и никако не улази у област изучавања науке о кривичном праву; оно је било и унесено у ову област, благодарећи само погрешци старих криминалиста. Слободна воља, по нашем мишљењу, за кривично право није ништа друго, него чисто теоријска хипотеза, која објашњава извесну страну појава човекове радње.

II НЕУРАЧУЊИВОСТ

1. Узроци који ниште способност за урачуњљивост.

Ближа — психолошко физиолошка анализа појединих стања, која собом условљавају неурачуњљивост субјекта, прелазе ван граница науке о кривичном праву. Наука о кривичном праву одређује их само у правном погледу, т. ј. у толико, у колико она служе или морају да служе као предмет законодавних одредаба.

а. *Младолетство.* Свест о самом себи, о окружавајућим предметима и о друштвеним односима, а тако исто способност свесно управљати својим радњама, развија се код деце, као што је познато, постепено. Према томе у првом периоду свога живота сваки се младолетник јавља неурачуњљивим; ово признаје и закон и наука. Али, с једне стране, граница овог периода није стална: према личним погодбама, развиће умних сила које су потребне за урачуњљивост може код појединих субјеката да се одоцни, а код других да наступи много раније; а с друге стране, извешан младолетник, који располаже довољном способношћу према једним фактима, може да не влада таквом способношћу према другим фактима. Према таквом стању ствари, изгледало би, да је потпуно логично, не одређивати никакве границе у закону, већ да се остави суду да одређује урачуњљивост или неурачуњљивост младолетника у сваком конкретном случају. Али, пошто би то изазвало многе практичне незгоде, позитивно право изазвати је да узме други пут као правилан, а то је, да одреди добо зрелости у закону. Већина нових законодаваца установљава два периода: први, у коме се неурачуњљивост сматра као апсолутна истина, и други у коме се неурачуњљивост претпоставља само као вероватна, тако да питање о њој мора бити решено у сваком конкретном случају. Први од ова два периода назива се период *безусловне неурачуњљивости*; други — период *условне урачуњљивости*.

Осем тога, нека законодавства издвајају трећи период, у коме се младолетници признају неодговорним само за извесна кривична дела. Избор одговарајућих грађа за поменуте периоде чине законодавства или на основу ма какве унапред узете идеје, или помоћу научних података и искуства, што се, наравно, јавља као једино правилним.

Пример деобе прве врсте представља нам стари систем климатских периода, који је организован на тој претпоставци да се кроз сваких седам година обнавља цео организам човека — физички и интелектуални. Према томе, време младолетства односно кривичне одговорности делило се на три периода: до 7 године, од 7 до 14 и од 14 до 21 године. Ову чисто метафизичку конструкцију, налазимо још у римском праву (у школи прокулијанаца); она је показала свој утицај и на јевропска законодавства, па и на наш казнен законик

Наш казнен законик дели добо зрелости, прво, до 12 година, и друго, упоредо с тим, уводи још два рока: 16 година и 21 годину. Према томе, систем нашег казног законика садржи у себи ове рокове: до 12 година, од 12 до 16 година и од 16 до 21 годину. За сваки од ових узраста наш законодавац признаје неурачуљивост: или безусловну, или условну, или у извесним границама.

Неурачуљивост младолетника одређује се по нашем казненом законуку овако:

1. Узраст до 12 година јесте период безусловне неурачуљивости на основу § 55 јер „деца, која немају пуних 12 година неће се осуђивати за злочинства и преступења која би учинила, него ће се дати родитељима или туторима, да их они казне«. Деца до 12 година не подлеже никаквој кривичној одговорности, пошто домаће казне у законуку нису предвиђене.

2. Узраст од 12 до 16 године јесте период условне урачуљивости, пошто се гледа, да ли је недорасли учинио кривично дело *с разбором* или *без разбора*, према §§ 56 и 57 казног законика. Кривична одговорност за недорасле од 12 до 16 година оваква је:

а. Ако би се доказало, да су недорасли, који имају пуних 12 година, али још нису навршили шеснајесту годину, *без разбора* учинили злочинство или преступење, неће се осуђивати, него ће се дати родитељима или туторима, да их они казне.

6. Ако би се доказало, да су недорасли, који имају пуних 12 година, или још нису навршили шеснајету годину, учинили злочинство или преступлење и *без разбора, али из рђаве навике*, онда се таква недорасла деца дају каквом заводу, где то буде одређено, на поправку, где могу остати највише до осамнајесте своје године.

в. Ако би се доказало, да су недорасли, који имају пуних 12 година, али још нису навршили шеснајесту годину, учинили злочинство или преступлење *с разбором*, казниће се, али много блаже него лица, која су навршила шеснајест година.

О разбору оптуженог детета, као о фактичком питању у смислу чл. 27—30 закона о пороти, решава поротни, а не државни суд (В. Решење Опште Седнице Касац. Суда № 4682/1900 г.). Кад се узима да је дело учињено с разбором, види се најбоље из ових речи нашег Касационог Суда. „Кад дело, вели Касациони Суд у једном решењу своје опште седнице под № 2747., није учињено на мах, већ се мисао о убиству развијала постепено код оптуженога и расла упоредо са узроцима, који су ову мисао зачели; кад је мисао о извршењу самог убиства, сазрела код оптуженог до решимости раније још но што је дело извршено; онде, где неко може да мери узроке са казним делом, где је неко толико моћан у распознавању да се може одлучити да и свој живот жртвује, само да се од убијеног спасе, онде где се са свом опрезношћу зрела човека приступа самом акту извршења, не може се рећи да нема разбора“.

3. Младолетници, који имају пуних 16 година, а још нису навршили 21 годину, осуђиваће се за учињено дело, али много блаже, него пунолетна лица. Младолетство кривца, о коме говори § 57 казн. законика, није казну извињујућа, већ, напротив, казну умањујућа околност (В. Решење I. Од. Касац. Суда Бр. 48/1903 г.)

Најзад, да напоменемо да по § 58 нашег казненог законика, младолетници у опште не могу се никад осуђивати на губитак грађанске части, нити се на њих може примењивати пропис § 18 али, ако су на робију осуђени, могу се и оковати према закону о изменама и допунама од 13 маја 1902 г.

По новом руском казненом законнику узраст до 10 година јесте период безусловне неурачунљивости; узраст од 10 до 17 година јесте период условне урачунљивости — младолетник у том периоду, који је радио *без разбора*, т. ј. ако „није могао

да разуме својство и значај кривичног дела које је извршио или да управља својим радњама“, не подвргава се кривичној одговорности. Како недорасли до 10 година, тако и деца од 10 до 17 година, које је суд признао као неурачуњливе, могу се предати каквом васпитном заводу и под надзор родитеља, татора или других лица, која изјаве жељу да ће се о њима старати.

Систем француског законодавства веома је оригиналан; он у опште не зна за период безусловне неурачуњливости, и одређује само једно доба — 16 година, као стање условне урачуњливости. На тај начин, по буквалном смислу француског законика, на оптуженичку клупу може доћи деран од шест, пет, па чак и од мање година. Такви случајеви, који су потпуно противни здравом разуму, у ствари су се дешавали у Француској. Такве оптужене, наравно, увек је суд признавао да су радили без разумевања; док међу тим, нема сумње, сва судска процедура може утицати на њих веома штетно.

Немачки законик установљава период безусловне неурачуњливости до 12 година и период условне урачуњливости од 12 до 18 година. Сви младолетници до 16 година по француском и од 16—18 година по немачком закоником, за које се утврди, да су радили без разумевања, ослобођавају се од казне, али могу бити упућени у заводе за поправку младолетних криваца.

б. *Идиотизам* (блесавост). Потпуно растројство умних способности, које лишава човека способности да разуме закон и да сазнаје својство и значај извршене радње, другим речима, стање идиотизма (блесавости) очигледно исто онако ништи урачуњливост, као и неразвијеност умних способности код младолетних криваца.

в. *Глувонемост*. Као околност, која ништи урачуњливост, узима се и глувонемост од рођења или од детињства, ако глувонем, васпитањем или дружењем с другим људима, није добио потребан појам о дужностима и о закону. Такав значај глувонемости, као недостатка који очигледно спречава развитак правилних представа о закону и о друштвеном животу, одавно се признавао и у науци и у законодавству. Можемо рећи, да у случају, кад не постоји нарочити завод за глувонеме, глувонемост мора се признавати увек као узрок, који ништи урачуњливост, пошто се не може тачно утврдити, може ли само

дружење с другим људима да попуни дефекте умног развића глувонемога

г. *Старачка изнемоглост.* Она често повлачи за собом потпуно опадање умних сила, лишавајући човека способности за урачунљивост. И ако се не може одредити у закону добо старости за такве случајеве, ипак треба рећи, да се неурачунљивост распростире и на оне, који су изгубили умну способност и разум услед старости и изнемоглости.

д. *Душевне болести и стање несвесности.* Горе смо већ говорили о значају душевних болести, као о узроку за неурачунљивост. Овом приликом рећи ћемо да стање несвесности повлачи такођер за собом неурачунљивост.

Наш казвени законик у § 53 предвиђа, да ни злочинства ни преступлења нема онде, ако је онај, који је какво дело учинио, у *време*, кад га је учинио био луд или је иначе слободна воља код њега искључена била. Последња реченица ове одредбе казује нам то, да свака душевна болест и свака психоза не повлачи за собом неурачунљивост и да сваки психопат није неурачунљив и неодговоран за своја дела. Кривична намера, по мишљењу наше судске практике, састоји се у *правилном схватању забрањене противзаконе радње*, која се намерава да изврши (Решење Опште Седнице Касац. Суда Бр. 2605/1900 г.).

ђ. *Стање сна, сањивости и лунатизма.* Стање сна јавља се као узрок за неурачунљивост, као такво стање, које представља губитак свести, без обзира на то, да ли ће то бити обичан здрав сан, у коме човек ипак може да врши неке покрете органима тела, који су способни да изазову последице које су штетне за друге људе, или ће то бити стање болесног сна, које се зове лунатизам, или, најзад, стање сањивости, у коме се представе о предметима који стварно постоје мешају са упечацаима снова. У овим случајевима има се на оптуженога применити § 53 нашег казн. законика.

Стању сна веома је слично стање пијанства од алкохолног пића; човек такођер губи свест, али задржава способност да врши покрете органима; он тако исто представе о предметима који стално постоје меша са производима свог властитог уображења. Према томе потпуно пијанство, које је достигло свој највећи ступањ услед губитка свести, морало би, као што изгледа, да служи као узрок за неурачунљивост, али ипак позитивно право такав значај пијанству не даје, пошто, с гле-

дишта практичних обзира, не сматра за могуће да призна сувишну употребу алкохолног пића као основ за некажњивост. И доиста, разматрајући озбиљно ово питање, не можемо у опште тражити од законодавца, да он призна злоупотребу алкохолног пића, — које се не само не може пожелети, но које је у опште и одвратно с друштвене тачке гледишта, — као основ за некажњивост. Законодавац може узети такво пијанство само за олакшицу при изрицању казне за извршено кривично дело. Друга је ствар, кад стање пијанства није произведено намерно, например, кад је било резултат насиља, погрешке и т. д. Тада, наравно, имамо потпуно основа говорити о некажњивости лица које је извршило радњу у стању потпуног пијанства и да применимо § 53 нашег казн. законика.

Напоменућемо, да не само пијанство, које произлази од алкохолног пића, но и сва слична стања, која се јављају као резултат употребе ма каквих било састојака, који помрчавају свест и вољу човекову, морају, по нашем мишљењу, да изазивају такав исти однос законодавчев. Таква је употреба опијума, морфијума и других сличних састојака.

2. Значај пролазних стања.

Свако стање неурачунљивости повлачи за собом неодговорност лица за све оне радње, које је оно извршило у том стању; другим речима, за некажњивост радње, на основу неурачунљивости, потребно је да се она по времену слаже са стањем неурачунљивости. Ово стање о стицању времена извршења кривичног дела и стања неурачунљивости, предвиђено је у § 53 нашег казн. законика у речима: *„у време, кад га је учинио“*.

Кривична се дела извршују у времену: међу почетком кривичне радње и наступањем последица, које чине састав кривичног дела, може проћи довољно времена, у току кога може у многоме да се измени субјективно стање оптуженога. Очигледно, да се урачунљивост или неурачунљивост субјекта мора одређивати по оном стању, у коме се он налазио за време извршења оних својих радња, из којих се развила кажњива последица; стање пак оптуженога у времену наступања саме последице, никакав значај не може имати, ако та последица буде одвојена по времену од његове радње. На тај начин лице, које је другом нанело смртоносну рану, може да почива мртвим сном у оно добо, кад наступа смрт његове жртве;

човек, који је поштом послао увредљиво писмо, може да се налази, например, у наступу потпуног лудила, које ништи урачуљивост, у оно време, кад адресат добије његово писмо и т. д. Али, и ако је ово питање потпуно јасно, инак може да изазива извесне тешкоће у практичној својој примени према пролазним стањима, т. ј. таквим стањима неурачинљивости, у којима се човек налази само привремено — привремено губи способност за урачуљивост, а за тим је поново етиче, као што је, например, стање сна, губитак свести под утицајем наркотичних средстава и т. д.

Тешкоће ове огледају се у ова три случаја, који су одавно привукли на се пажњу у литератури. Прво, могуће је да само стање неурачинљивости представља састав кривичног дела, као *delictum sui generis*, као стање које је забрањено и кажњиво по закону. Такво је, например, стање сна за војника за време стражарења. На први поглед изгледа, да се таква кажњивост лица, које се налази у стању сна, противи општем начелу некажњивости неурачунљивих лица. Али, кад се дубље уђе у суштину ствари, лако је увидети, да у свим оваквим случајевима нема потребног услова за некажњивост — није једновремено стање неурачунљивости и кривична радња. Стање сна јавља се овде само као последица, кривична радња претходила је овом стању; кривичну радњу представљају овде они поступци, који су изазвали наступање одговарајуће последице — сна. Према томе, урачуљивост или неурачунљивост лица мора бити одређивана по стању његовом у то време, а не за време сна који је забрањен законом. Ако је лице изгубило способност за урачуљивост још у то време, онда га можемо сматрати за неурачунљивог само за то стање, као *delictum sui generis*.

Друго, таква иста стања лица могу се јављати као непосредни узроци кривичне нерадње. Например, сведок, који је позват у суд, преспава време кад се требао јавити у суд. Ово стање неурачунљивости такођер га не може ослободити од одговорности, с тога што се оно односи на кажњиву последицу, а не на кривичну радњу у ужем смислу. Кривична радња овде се свршава још у оно време, кад је сведок лего да спава и заспао и т. д. Нејављање у суд јесте само последица потпуно одвојена од кривичне радње. Ради бољег објашњења узмимо и такав случај, да је позвати у суд сведок за по сата до времена кад се требао суду јавити сео у железнички вагон и није

имао фактичке могућности да изврши захтев закона, — стање ствари биће овде исто као и горе: кривична радња свршава се у времену, кад је субјект ушао у вагон, његово нејављање у суд биће само последица.

Најзад, треће, стање неурачунљивости може да улази у план кривичне радње, као један начин или пут за постизење резултата. Да узмемо један школски пример: слуга, који је дужан свако вече да затвара врата од куће свога господара, ступа у споразум с лоповима; у место, да затвори врата на време, доводи себе у такво стање да губи свест за неколико тренутака до одређеног рока; лопови долазе и налазе врата отворена, а слугу где лежи у несвесном стању. Они краду имовину, а слуга пред судом наводи у своју одбрану баш ту околност, што се он налазио у несвесном стању, у стању неурачунљивости (тако зване *Actio libera in causa* или *Actiones ad libertatem relatae*). У пракцији случајеви такве врсте могу бити веома разноврсни. Решење мора бити увек једно и исто: кривична радња мора се сматрати као свршена онда, кад је лице извршило оне радње, помоћу којих је себе довело до несвесног стања, а урачунљивост мора се одређивати по стању његовом у времену извршења ових радња. Слуга у поменутом примеру мора одговарати за саучешће у крађи.

(Наставиће се.)

ЛИСТАК

УБИСТВО У ЛУДИЛУ

САОПШТАВА

Богдан Ив. Јакшић

секретар врањ. суда

(наставак)

Претрес по кривици Станковој.

(рађено 5. Децембра 1902. год.)

Државни тужилац остао је при своме захтеву да се опт. Станко за ово дело осуди на казну по § 155. кр. зак.

Опт. Станко је поред раније изнесенога у његовим исказима код полиц. власти изјавио:

да је он доиста своју једину кћер Олгу заклао, а повод је овоме убиству био тај, што су се тога јутра свадили њих двоје око њене удаје, којом му је приликом Олга казала: *Какав си ти отац, те се не бринеш и трудиш, да ме удаш него овако стоји ствар несвршена*“. На ове речи Олгине, он је изгубио памет и у тако несвесном стању потегао бритву иза појаса и ударио Олгу у грло, која се од убода на мах претурила и он у овако раздраженом стању ударио ју је ножем понова у грло још једанпут или два пута.

Раније на извршење овога дела није ни помишљао, јер није имао повода, а пок. Олга свагда га је добро слушала и иначе су живели врло добро.

Дело је, вели, извршио у великом раздражењу те се и сада љуто каје, а и савест га јако гризе, јер је отпратио на онај свет своју једину кћер, а најмлађе дете“.

Сведоци Фета, Султана и Стојан и на претресу су осведочили оне околности о којима су сведочили код полицијске власти, а сведоци: Јања, Стојанка, Јован Димитријевић и Василије Миљковић на које се опт. Станко при саопштењу тужбе држав. тужиоца позвао, осведочили су: да је са пок. Олгом лепо живео, и да се није свађао.

Браниоци опт. Станка г. г. П. А. Кочић и Ал. Р. Христић, адв. из Врање, изјавили су:

»да овакво дело, као што је опт. Станко извршио, никада неће да изврши човек нормалнога душевнога стања, већ само онај, чија је свест ненормална — помућена, па зато кривицу оптуженога квалификују као убиство без предумишљаја из става II. § 156. кр. зак. јер је Станко ово дело извршио у афекту — узбуђености.

г. Кочић тражи да се оптужени предходно пошаље на посматрање у Београд у дом за душевне болести а г. Христић тражи: да се акта кривице Станкове врате кривичном одбору, који би имао за задатак: да изближе испита особине Станковог оца, матере, па и самога Станка; да испита све узроке, који би били од пресудне важности за тачно ислеђење и пресуђење ове кривице, па тек за овим да се оптужени упути у Београд на посматрање, па када се утврди душевно стање Станково, онда има места приступити суђењу његове кривице «

„Да се протоколом секције, полициским увиђајем и осталим ислеђеним околностима, утврђује постојање дела убиства — § 154. крив. зак.

Да је опт. Станко ово дело извршио, доказ је његово чисто и јасно признање — § 225. кр. с. пост. — да је он своју кћер Олгу, на дан 21. октобра ове године заклао, посвадивши се са њоме око њене удаје, које се са свима ислеђеним околностима потпуно слаже, као и са протоколом секције, извршене над лешом пок. Олге. Што се тиче захтева бранилаца оптуженога, да се оптужени пошаље на посматрање у Београд у дом за душевне болести, суд налази, да му овде нема места, јер оптужени у својим одговорима код иследне власти а и пред судом, својим држањем и покретима, није од себе дао никаква повода сумњи, да је оптужени Станко душевно болестан (алтериран), те да би суд у смислу § 67. кр. суд. поста и према захтеву бранилаца, имао потребе да оптуженога шаље на посматрање. Сем овога нису изнесени никакви по-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

датци који би били потребни, те да би се према њима оптужени имао упутити на посматрање.

Да је оптужени Станко ово дело извршио предумишљајно суд изводи отуда, што он на наиван прекор своје кћери, потрза бритву иза појаса и удара је њоме у грло, како му овај удар није био довољан, он га понавља још једаред или дваред, са сасвим провидном намером, да своју жртву лиши живота; а да је овде било афекта, узбуђености, раздражености, оптужени је имао довољно времена, после првог заданог удара када се Олга стрпоштала на земљу, да од своје намере одустане, увидевши пред собом зле последице своје узбуђености — раздражења, да је своју једну кћер — своје дете, повредио, да је оптужени ишао, да Олгу убије јасно се огледа и у томе, што је он задавао повреде на оном делу тела -- грлу, чија повређења имају за последицу смрт; што су све повреде на грлу и у близини једна до друге, а у случају афекта тога већ не би било, јер човек у таквом душевном расположењу не бира место куда ће повреду нанети, већ повређује све што му испод руке дође.

Да према овоме ово дело долази под одредбу § 155. крив. зак. по коме се законском пропису оптуженоме казна има и одредити.

Као отежицу оптужени има то, што је овим делом повредио више дужности § 65. кр. зак. тач. 4.

Признање оптуженога у овоме конкретном случају, не може се узети као олакшица, јер је исто по § 243. кр. суд. пост. узето као услов, да се над оптуженим може изрећи смртна казна, а добро владање тач. 4. из § 59. кр. зак. суд оптуженоме није морао узети за олакшицу за то што и поред њега, постоји отежица — повреда више дужности — из тач. 4. § 65; па кад се једно са другим у смислу § 66. кр. зак. упореди, излази, да је претежнија отежавајућа околност, а да нема никаквих олакшица за оптуженога“.

Па је одлуком својом од 5 децембра 1905. год. Бр. 18.293 пресудио :

„Да се оптужени Станко Ђорђевић, бив. терзија из Врање, за дело извршеног хотимичног убиства са предумишљајем над својом ћерком Олгом, казни смрћу.“¹⁾

1; Пресудили председ. суда С. М. Пиперин, судија Т. Микић и за судију секретар С. Стојановић. Деловођа је био писар Б. Лукић

По незадовољству бранилаца оптуженог, а и по званичној дужности, Апелациони суд је по размотрењу акта ове кривице писмом својим од 12 децембра 1902. г. Бр. 5421. препоручио врањском суду, да поступи у следећем :

„Кад браниоци оптуженога у незадовољству под Бр. 18456. наводе, да оптужени ни сада а ни у времену извршења дела није био урачунљив, поткрепљујући своје наводе самим поступком оптуженога при извршењу дела, као и начину његове одбране, те је ради правилнијег пресуђења с обзиром на § 67. кр. поступка потребно, да се оптужени упути на посматрање тамошњој окружној болници и том приликом утврди његово душевно стање, а по могућству и време определи, од кад се оптужени у тако болесном стању налази, ако се у опште нађе да он није при чистој свести. Од извиђаја ове околности зависи кривична мера оптуженога.“

Врањски првостепени суд је по овоме упутио опт. Станка у окружну болницу на посматрање, и са добављеним извешћем болнице од 2. јануара 1903. год. Бр. 1911 које гласи :

Начелству округа врањског.

Према захтеву првостепеног врањског суда од 20. децембра 1902. г. Бр. 19170 и наредбе начелства од 21. истог мес. и године Бр. 18506 потписани управник врањ. окружне болнице посматрао је окривљеног Станка Ђорђевића терзију из Врање за време од 21. децембра прошле године па до данас и нашао је:

1. Станко се налази у добу дубље старости и старачке изнурености са свима знацима старачке регресивне метарморфозе организма. При том пада у очи његова доста јака малокрвност.

2. Поглед очију његових није нормалан, већ је више унезверен, преплашен, лутајући. А кад се управи на њега какво питање он више гледа укочено.

2. Спавање немирно, непрекидно.

4. Већином ћути; само на питања одговара. Наводи да је дело у свађи са ћерком извршио, али да није био свесан кад је то учинио. Каје се што је учинио нешто што нико није учинио.

5. Апетит доста добар.

6. Столица и мокрење уредни.

7. Изгледа да Станко пати не само од старачке телесне изнурености већ и од старачке умне изветрености. Све окол-

ности говоре да је он убијство своје кћери извршио пре у афекту и неурачунљивом стању а не у нормалном душевном стању и са предумишљајем. С тога треба поклонити озбиљну пажњу жалби, коју су поднели Станкови браниоци Апелационом Суду противу пресуде првостепеног суда.

Спроводи се Станко и шаљу се сва акта.

Управник болнице

Dr. Ђ. Јовановић.

Сва акта ове кривице, писмом својим од 10. јануара 1903. год. Бр. 298. послао Апелационом суду на даљи рад.

Апелациони суд писмом од 13. јануара 1903. год. Бр. 187. вратио је акта врањском првост. суду са изјавом :

„Да се у извешћу тамошње окр. болнице о чињеном посматрању над оптуженим тврди само то, да је оптужени дело извршио у афекту и у неурачунљивом стању, међутим, не види се, од када се датира ова неурачунљивост, нити је утврђен степен исте, т. ј. да ли је оптужени свестан својих поступака и његових последица, па за то на основу § 265. кр. пост. обзиром и на § 60. и 67. кр. пост. враћа акта томе суду с препоруком, да оптуженога упути на посматрање од стране комисије у болницу за душевне болести, како би се утврдило: да ли је оптужени душевно поремећен, у којој мери и од када.“

Врањски првостепени суд поступио је по овим примедбама Апелац. суда и од управе болнице за душевне болести, писмом од 10. новембра 1903. год. Бр. 1864. о вршеном посматрању над опт. Станком добио ово :

Лекарско уверење.

На захтев првостепеног суда врањског од 22. јануара 1903. год. Бр. 652. а на основу примедба Апелационог Суда од 13. јануара 1903. год. Бр. 187. и по одобрењу Господ. Министра Унутрашњих Дела Бр. 768. од 5. фебруара 1903. год. извршено је *посматрање* над Станком Ђорђевићем, бив. општин. пандуром пређе терзијом из Врање, који је стар 74 године, ожењен, но од жене одвојено живећи, оптужен за убиство своје ћерке Олге, због чега је *осуђен на смрт*. Олга је била испрошена за Петра Димковића кројачког раденика у Смедереву. Пре него што је дошло до венчања, убио је — заклао је њен отац Станко, на дан 21. октобра 1902. год. *Истрагом* није код Станка утврђено никакво абнормно душевно

стање. Истрага није ни посумњала у његову здраву памет, нити је у томе правцу предузела ма какво испитивање. Станко је суду оптужен као душевно здрав човек. Дело је квалификовано као дело хотичног убиства са предумишљајем. *Првостепени суд* усвојио је ово мишљење иследне власти.

Ми смо проучили два послата судска акта. Из послатих акта, ми ћемо извадити и у нашу сведоџбу унети само оно, што нам је од потребе. Ми вадино неке од исказа Станкових и неке његових сведока. »Највише ми је било криво што јој браћа не шаљу паре за мираз који су обећали« (акт 13354.) — »Паде ми нешто криво на њу па онако разљућен скочих моју бритву узех па моју ћер убодох у гркљан она одмах паде на земљу, затим је ја још неколико пута убодох и она одмах издануо (акт 13354.) »Па како су моји синови са новцем одуговлачили и новац нису шиљали, то сам ја изгубио сваку наду у њих, и држао да ће се с тога прошевина моје ћерке покварити, па да се не би моја кућа и ћер срамотили ја сам се решио на ово дело и кћер своју заклао« (акт 16195). — »Тога јутра било је између нас речи, ћер је почела да пребацује што нема новац да дође и нема спрему. Мени се нешто накриви и дође ми криво што до тога да дође, *па и сам не знам шта ми би*, шчепам бритву и убијем Олгу« (акт 16195) — „Овај догађај десио се са свим случајно, нисам се из раније спремао« (акт 16195) — И да ми је било жао, *у тој јарости ја сам на све заборавио*“ (акт 16195). — „На овакве речи пребацивања, од стране Олгине, *изгубив памет*, дохватио сам своју бритву« и. т. д. и. т. д. (претрес 18293). — „Не сећам се после кога ударца се Олга ухватила за моју бритву“ (претрес 18296). „Ти немој ништа да се плашиш јер сам ја удао моју Олгу“ »беше то, свршено је«, »седи ту па је причувај док се ја вратим«, рекао је Станко комшики Султани (акт 15902) Султана вели: чим ступих на праг Станкове куће (са чаршавом) он ме онако *узбуђено* причека са речима »беше му« ... „Ја направих што направих«! »Поплаших се и побегох«. (акт 16196 и 18296). Сведоци су осведочи́ли да је Станко лепо живео са Олгом, *Сведок В. М.* исказао је да Станкови синови М. и Ђ. јесу пијанице, свађалице, ексцентрични (акт 18296).

(Наставиће се)

ИЗ СУДНИЦЕ

~~163~~

Деца испод дванаест година узраста за учињена кривична дела стављају се под суд (тач. 1. и 3. § 161. и 164. кр. суд. пост.), а питања о њиховој кривичној одговорности расправља се судском пресудом у смислу § 55 кр. зак. с погледом на §§ 218 и 240. крив. пост.

Владимир син Мите Николића из Сејанице, на дан 10. новембра 1903. год. упалио је плевну — зграду за смештај сточне хране Прокопа Станимировића из Сејанице, у којој је било: 11 крстина сламе, 50 ручица конопља непотопљена, една кола пасуљевине и пола кола шаше (кукурузовине), све у вредности 50 динара по процени, — те је плевна са свом сточном храном у њој изгорела.

Лесковачки првостепени суд решењем својим од 30. септембра 1904. Бр. 1604. нашао је: да стоји дело злонамерне паљевине, које се казни по § 296. крив. зак., али, како се из крштенице окривљеног Владимира, као јавне исправе, види: да је окривљени Владимир, у времену извршења овога дела имао 9 година и 14 дана, дакле испод 12 година свога живота, — то га је ослободио стављања под суд пошто се и иначе по § 55. крив. зак. не може судски на казну осуђивати.

Ну на жалбу начелника среза власотиначког Касациони Суд решењем својим од 12 јануара 1905 год. Бр. 10845, поништио је решење лесковачког првостепеног суда, а из разлога:

»Кад је суд нашао: да у даном случају постоји дело паљевине из § 296 крив. зак. и да има довољно основа подозрења, да је оптужени Владимир учинилац овога дела, — онда је суд погрешно што оптуженог није ставио под поротни суд — тач. 1. и 3. § 161. и 164. крив. суд. пост. чл. 12. зак.

о пороти — и на томе се задржао, него се одмах упустио у питање саме кривичне одговорности оптуженог и изрекао да се оптужени не ставља под суд са разлога, што се по § 55. крив. зак. оптужени и не може судски казнити, јер се то питање расправља судском пресудом по наређењу пом. § 55. крив. зак. с погледом на §§ 218 и 240. крив. суд. пост“...

Лесковачки првостепени суд није хтео усвојити ове примедбе Касационог Суда, већ је дао ове против разлоге:

„Када се по § 55. крив. зак. деца испод 12 година не могу никада осудити за кривице, које су учинила, већ се дају родитељима на казну, онда суд налази, да се таква лица, за иста дела и не могу стављати ни под суд, а на основу тач. 1. § 161. крив. суд. пост. јер се њихова кривица заглављује тиме, што су она испод 12 година живота.

Кад је законодавац искључио могућност кажњења деце испод 12 година он је свакако имао на уму њихову физичку и умну неразвијеност, а међу тим, када би се таква деца при стављању под суд и притворила, што би неминовно морало бити, јер су тачно означени узроци кад се кривци могу бранити из слободе, — то би хапшење, неоспорно штетно утицало на њихово физичко развиће, а и на моралне особине, јер би у притвору, била смешана са другим преступницима и злочинцима, који би на њих имали утицаја.

Ако се усвоји, да се деца могу стављати под суд и у притвор и испод 12 година, онда не би било граница докле се деца могу не стављати под суд и могао би наступити случај, да се тако исто уради и са дететом од 4—5 година, које је другом учинило какво кривично дело нпр. деца, играјући се, једно другом гурне иглу у око, због тренутног нерасположења и том другом детету око исцури и. т. д.

Стављање под суд оваквих лица без икакве је практичне вредности и само штети, јер се мора ислеђење обавити, сва интересована лица звати, а оптужено лице, не може се осудити ни на какву казну ни на трошкове — § 296. кривичног суд. поступка.

Прописи законски по којима је Касациони Суд поништио судско решење, не могу послужити за оно, што је примедбама изнето.“

Са ових разлога лесковачки првост. суд вратио је Касационом Суду сва акта овога предмета с молбом, да у својој

Општој Седници, а на основу § 279. крив. суд. пост. донесе потребну одлуку.

Касациони Суд одлуком своје Опште Седнице од 22. фебруара 1905. год. одбацио је противразлоге првост. суда и нашао :

»Да су примедбе II. одељења Касационог Суда од 12. јануара 1905 год. Бр. 10845/904 год. на закону основане, а да противразлози првост. лесковачког суда не стоје.

С тога Општа Седница Касационог Суда на основу § 279. крив. суд. пост. уважава горње примедбе свога II. одељења а противразлоге првост. лесковачког суда одбацује и препоручује му да по истим примедбама поступи.«

САОПШТИО :

Душ. Р. Трифунац

СУД. ПИСАР.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Оцене и прикази.

Ethische Werte im Strafrecht von Dr. Fritz von Calker, Berlin 1904.

Реформни покрет немачког законодавства у погледу права нашао је свога јаког израза у многобројним већим и мањим р^з правама, које су у времену последње 3—4 године изашле. Не можемо их све овде набрајати, пошто то и није циљ овим редовима; једну од њих ми смо превели, а то је од Бах-а „Криминалистичке школе и реформа кривичног права“ (види »Бранич« X. св. 10.). Овом приликом хоћемо из масе тих разних расправа, које имају за циљ, да расветле поједине тамне и нерешене проблеме казненог права, да прикажемо једну књижицу од професора страсбуршког универзитета, која је прошле године под горњим насловом угледала свет.

У величини једног повећег јавног предавања, које је писац држао у јавној Скупштини друштва за потпомагање отпуштених осуђеника 16. јуна 1904 г., износи нам он у овој књижици у збијеном стилу однос између етике и казненог права. Блиска веза између ове две науке неоспорна је, па је за то и тешко утврдити тачно однос једне према другој. Тежину решења питања о том односу писац је озбиљно схватио и потрудио се, да тај однос, што јасније представи. Полазећи од тога, да се право развија и да има своју историју, излаже, да се напредак у развићу данашњег правног хваћања састоји у приближењу кривично-правне оцене ка етичкој оцени правних чињеница, то ће рећи у дубљем схватању идеје кривичне одговорности, при којој се озбиљно и у довољној мери узима у оцену етични елеменат важних правних чињеница. Но та *правна оцена* не сме се помешати и изједначити са *етичком оценом* ових чињеница. Свака мора да сачува своју индивидуалност због циља коме служи, па је због тога и потребно утврдити однос ове две науке.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

В
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

О том односу пишчево је мишљење следеће: Право у опште, а казнено посебно, чим саставни део моралног поретка, који је одређен да регулише заједнички живот и заједничко деловање људи у смислу идеје усавршавања друштвене заједнице. Норме морала постале су пре норми права; ове су се појавиле тек на доцнијем ступњу развића, али самим тим развићем постала је веза између једних и других, и она није прекинута у даљем развићу тих наука, већ између истих постоји Друштвени односи развијених културних народа показују нарочиту тројаку тенденцију: а) остварења извесних норми, чије је остварење неопходно потребно у поједином случају за опстанак и развиће друштва; б) остварења ових норми посредством ауторитета организоване друштвене заједнице, и в) да се овим нормама регулише само она људска радња, која производи промену у свету, а никако воља људска. Дејство ове три тенденције је, да се са њима право одвоји од морала и тако оно постаје самостални део моралног поретка. Та самосталност огледа се дакле у оцени чињеница. У етици је од важности воља, а у праву исход радње. Правне норме захтевају извесну радњу, а та се радња има да цени према овим нормама. То је суштина правне норме и радње човечије. Али право није остало тако укочено; оно је у свом развићу дошло до другог схваћања, да се значај противправне радње не састоји искључиво у вредности повређеног правног интереса, већ и у вољи, испољеној у тој радњи. На тај начин унета је у право нова тенденција индивидуалисања, и саломљена укоченост казног права, која се састоји у тенденцији генералисања. Обе ове тенденције оличене су данас у појму кривица. Потцењивање прве на штету друге и обратно, а нарочито ове друге, било би само на штету права, јер би невођење рачуна о исходу противправне радње довело у опасност опстанак државе. Али та радња мора садржавати у себи могућност довођења у опасност каквог правно заштићеног интереса Свака друга радња без вредности је за казнено право, али она остаје и даље предмет етичке оцене.

Према томе казнено право има за предмет само оне оцене, којима је животно искуство придало извесну општу важност, а не може му предмет оцене бити ни она радња појединца, где је објективна могућност повреде нечијег интереса искључења, пошто нема субјекта тог интереса; али та радња, којом се мења правни поредак, мора да има извесно

својство т. ј. она мора да је израз злочинчеве воље, да је њен резултат. У оцени овога момента воље лежи решење питања о односу између права и етике, и тако се тај однос између ових наука мора стално одржавати.

Даље писац излаже појам кривице и сву одговорност за извесно кривично дело своди на слободу воље, а под урачун. ливошћу разуме способност сваког човека, да своју радњу доведе у склад с прописима права и морала; за тим говори о двама формама злочиначке воље: хотичности и непажњи, и под првом разуме одлуку злочинца, да произведе извештан успех, противан праву, док је непажња недовољно вођење рачуна о својим дужностима, услед чега се деси промена у правном поретку, за тим излаже појмове: свршетак и покушај, и врсте овога и код свих тих појмова цени злочинчеву вољу с погледом на право и етику.

На основу тог посматрања дошао је писац до закључка, да је за врсту и величину казне, како у закону тако и у пресуди, меродаван *принцип праведне одмазде*, који он схвата *као пропорционално одмеравање казне према кривици* у горе изложеном смислу, дакле *водећи рачун како о исходу радње тако и о вољи злочинца*. На тај се начин код повреде истог правног интереса долази до поделе кривице у разне ступње у погледу одговорности, у колико је воља, чији је исход радња, разнолика, те је и казна разна. А при оцени воље особито је важно утврђење њеног квалитета. Отуда и разликовање злочинаца: на случајне злочинце, злочинце из навике или од заната, и злочинце по рођењу. Према томе има и казна да се одмери, а као најбоља досад се показала казна лишења слободе, која има тај задатак, да дејствује на заштиту заједнице и потпомагању моралног усавршавања заједнице. Последњи циљ и казненог права и етике, где се ове две науке и поклапају, јесте морално усавршавање човечанства.

Др. Д. М. Суботић.

Белешке

Адвокатске вести — *Радивоја Јовановића* бив. среског начелника у оставци, Министар Правде поставио је за правозаступника при првостепеном суду за вар. Београд.

*

Годишњи скуп Удружења Јавних Правозаступника — 19 ов мес. одржан је годишњи скуп овог удружења на коме је прочитан извештај Управе о раду у прошлој години и изабрана нова Управа. Детаљнији извештај са овог скупа донећемо у идућем броју.

*

Међународно удружење за упоредну правну науку и народну економију —

Нашим читаоцима је познато да у Берлину постоји *Међународно удружење за упоредну науку и народну економију* (Internationale Vereinigung für vergleichende Rechtswissenschaft und Volkswirtschaftslehre) које одговара француском Société de législation comparée (у Паризу). То удружење, које је веома обимно по броју својих чланова најпре је издавало само свој *годишњак* (Jahrbuch) у коме се доносе извештаји о законодавству свих образованих земаља састављени од чланова кореспондената. Од прошле године, пак, удружење је почело издавати и свој месечник (Mitteilungen) који је доносио извештаје са седница удружења, као и краће студије из области права и економије, махом читане

на тим седницама.

Од 1. Априла ове године тај месечник је увећан и претворен у један велики реви који носи ово име: „Blätter für Vergleichende Rechtswissenschaft und Volkswirtschaftslehre.“ Часопис ће излазити, као што рекосмо, сваког месеца а уредник му је Госп. Felix Meuz, (Kammergerichtsrat у Берлину) вредни председник удружења. С погледом на важност друштва чији је орган и признату стручност људи који га издају овај часопис ће сумње нема. заузимати једно од најугледнијих места у повременој научној књижевности немачкој.

*

Nekolika правна заопштења. Г. Жив. М. Перић, ред. професор универзитета, наш сарадник оштампао је из „Мјесечника“ под горњим насловом низ чланака, који су у пом. листу излазили. Ти су чланци: 1. *О повратном дејству интерпретативних закона;* 2. *О постанку правних (моралних) лица;* 3. *Један спорни случај примене законске хипотеке лица под стараоштвом;* 4. *Једна тешкоћа код примене правила аутономије воље странака у међународном приватном праву.* Препоручујемо ову књижицу својим читаоцима. —

*

Читуља — у Шапцу је 10 ов. мес. умро *Данило Орел* дугогодишњи адвокат. Бог да му душу прости!

Библиографија

Грађанско право

Klein, P. Untergang der Obligation durch Zweckerreichung. Eine Untersuchung auf dem Gebiete des deutschen bürgerl. Rechts. Berlin, Gutentag. M. 4.

Rechmann, A. Der Kauf nach gemeinem Recht 3. T. 1. Hälfte. Leipzig, Deichert. M. 5.

Грађански поступак

Stranz, J. Die Rechtsanwaltschaft beim Reichsgerichte. Vortrag. Berlin, Vahlen. M. 0.80.

Heilfron, E. u. Pick G. Lehrbuch des Konkursrechts. Berlin, Speyer & Peters. Geb. M. 3.

Кривично право

Bonger, W. Criminalité et conditions économiques. Amsterdam, Tierie. M. 10.

Liszt F. v. Strafrechtliche Aufsätze und Vorträge. 2. Bde. Berlin, Guttentag.

Burgl, G. Die strafrechtliche Verantwortlichkeit der Epileptiker. Nürnberg, Kern. M. 1.

Roscher, G. Handbuch der Daktyloskopie. Leipzig Hirschfeld M. 1.20.

Исправна

У расправи »О утаји«, штампаној у бројевима 4 и 5 „Бранича“ за ову годину поткрале су се, поред ситнијих, ове крупније грешке :

На стр. 289. ред 20. озго стоји „Код„ а треба »кад«.

На стр. 291. 15. и 16. ред озго стоји „зајмодавац“ а треба „залогодавац“.

На стр. 296. ред 1. озго стоји „као испит“ а треба »као иступ«.

На стр. 302. ред 3. оздо стоји »Посредништвом« а треба „Посредством“.

На стр. 302. прим. 20. стоји „Стоји § 231 сл. 2.“ а треба »Стари § 231. одељ. 2.«

На стр. 304. ред 8. озго стоји »има али« а треба »има или«.

„ „ „ „ 6 оздо стоји »§ 59 т. в « а треба »§ 59 т. 6.«.

На стр. 362. прим. 3. стоји »имовина« односила« а треба »имање« односило«.

На стр. 363. ред 1. озго стоји »попушта« а треба „допушта“.

На стр. 367. ред 12. озго стоји »у главно XVIII.« а треба »у глави XXIII.«

На стр. 368. ред 17. озго стоји »кривичности« а треба »правичности«.

На стр. 370. ред 18. озго стоји »околности као« а треба »околности служе као«.

На стр. 371. ред 15. озго стоји »посредством продаје« а треба »посредством предаје.«

На стр. 371. ред 25. озго стоји »зашла« а треба »дошла.«

На стр. 373. ред 8. озго стоји »која је кажњива«, што треба изоставити.

На стр. 374. прим. 9. ред 15. озго стоји „condictio purtira„ а треба »condictio furtiva«.

На стр. 375. ред 2. озго стоји »јер је« а треба »јер би.«

На стр. 375. ред 15. озго стоји »некажњив« а треба »кажњив«.

На стр. 375. ред 7. оздо стоји »Главни закон« а треба »Главни захтев«.

На стр. 376. ред 4. озго стоји »истину« а треба »исту«.

На стр. 377. прим. 4. озго стоји »Програм праве« а треба »Програм прве«.

Моле се читаоци да ово исправе.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

WWW.UNILIB.RS

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Цена листу

Годишњи улог за редовне чланове „Удружења јавних правозаступника“ стаје 24 дин. годишње и они добијају лист бесплатно.

За остале цена је:

За Србију:
на годину 12 дин.

Ван Србије:
на год. 12 фр. или круну

Поједини бројеви стају 1 динар.

Уредништво скреће пажњу читаоцима „Бранича“ да располаже извесним бројем комплета из ранијих година и да ће их продавати по цену од 6 дин.

Рукописе ваља слати уреднику, Кнег. Љубице ул. бр. 11.

Претплату и рекламације, које се тичу администрације листа, ваља упућивати г. Милану Лазаревићу, адв. олд. благајнику и члану управе удружења.

Администрација се налази у Јакшићевој ул. бр. 11.

Уредништво.